ISSN 1506-9443

NOWY PRZEGLĄD NOTARIALNY

Nr 4 (101) 2025

IZBA NOTARIALNA W WARSZAWIE

ISSN 1506-9443

NOWY PRZEGLĄD NOTARIALNY

Nr 4 (101) 2025

Czasopismo Rady Izby Notarialnej
w Warszawie

IZBA NOTARIALNA W WARSZAWIE

NOWY PRZEGLĄD NOTARIALNY

Redaktor naczelna
not. Anna Szmigiera-Wyrzykowska

Rada programowa
not. dr Patryk Bender
not. dr Krzysztof Buk
not. Robert Dor
not. Wiktor Karpowicz
SSA Aleksandra Kempczyńska
not. Kinga Nałęcz
not. Ewelina Wachowska-Giers
dr Daniela Wybrańczyk

Sekretarz redakcji
Aneta Muszel

Projekt graficzny
Sylwia Szafrańska

Tłumaczenie i weryfikacja abstraktów
Nicholas Faulkner

Wydawca
Rada Izby Notarialnej w Warszawie
02-639 Warszawa, ul. Karwińska 3
info@notariusze.waw.pl
tel. 22 844 78 33; 22 844 19 36
www.notariusze.waw.pl

Adres do korespondencji
„Nowy Przegląd Notarialny"
02-639 Warszawa, ul. Karwińska 3
redakcjanpn@notariusze.waw.pl
info@notariusze.waw.pl

Skład, łamanie i przygotowanie do druku
MW Skład Maciej Wojtkowski, tel. 602 44 64 69

Druk
MAQTRA www.maqtra.pl

© Copyright by Rada Izby Notarialnej w Warszawie

Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wydanie papierowe.

ISSN 1506-9443 (druk)
ISSN 2956-4999 (online)

SPIS TREŚCI

Od Redaktor Naczelnej 5

ARTYKUŁY

Paweł Czubik – Konwencja haska o zniesieniu wymogu legalizacji – zmiany podmiotowe i sprzeciwy wobec akcesji w latach 2024–2025 9

Wiktor Karpowicz – Charakter prawny weryfikacji zastrzeżenia numeru PESEL przez notariusza w świetle art. 79 Prawa o notariacie. 29

Grzegorz Wolak – O zrzeczeniu się dziedziczenia przez dziadków spadkodawcy 45

Z ŻYCIA SAMORZĄDU NOTARIALNEGO

Klaudia Najdowska – Warszawski notariat na przełomie 2025 i 2026 roku 71

ORZECZNICTWO

Wybrane orzeczenia Sądu Najwyższego
(22 stycznia – 30 października 2025 roku) 79

ZMIANY W PRAWIE

Zmiany w prawie (12 września 2025 – 13 stycznia 2026 roku) . . 85

WYKAZ SKRÓTÓW

Wykaz skrótów 91

Drodzy Czytelnicy i Czytelniczki,

poprzedni, setny numer „Nowego Przeglądu Notarialnego" był jubileuszowy, niniejszy zaś ma charakter specjalny ze względu na zmiany w czasopiśmie. Na mocy uchwały Rady Izby Notarialnej w Warszawie przyjęto nowy regulamin czasopisma oraz powołano Radę Programową. Jej trzon tworzą dotychczasowi członkowie Kolegium Redakcyjnego – wybitni przedstawiciele środowiska notarialnego – do których dołączyły dwie nowe osoby. Mam zaszczyt przedstawić Państwu doktor Danielę Wybrańczyk oraz notariusza doktora Patryka Bendera, z którymi mieliśmy przyjemność współpracować już przy wydaniu niniejszego numeru.

Doktor Daniela Wybrańczyk jest radczynią prawną, wykładowczynią akademicką, mediatorką i ekspertką ds. legislacji, znaną w środowisku notarialnym przede wszystkim z publikacji i wystąpień poświęconych rozwodom pozasądowym. Łączy działalność naukową z praktyką zawodową. Notariusz doktor Patryk Bender, szeroko rozpoznawalny w naszym środowisku jako wykładowca na zajęciach dla aplikantów oraz szkoleniach dla notariuszy, pracuje naukowo i jest autorem licznych publikacji poświęconych zagadnieniom prawa

cywilnego, rolnego i praktyki notarialnej. Aktywnie uczestniczy w pracach samorządu notarialnego (pełnił funkcję członka Rady Izby Notarialnej w Rzeszowie, a obecnie jest przedstawicielem tejże do Krajowej Rady Notarialnej).

Pod koniec zeszłego roku rezygnację z prac w czasopiśmie złożyli emerytowana notariusz Czesława Kołcun – Prezes Rady Izby Notarialnej w Warszawie dwóch kadencji, wieloletni członek zespołu wizytacyjnego, redaktor naczelna „Nowego Przeglądu Notarialnego", a prywatnie również moja patronka w okresie aplikacji notarialnej, oraz notariusz w Warszawie Marek Watrakiewicz – wybitny specjalista w różnych dziedzinach prawa związanych z praktyką notarialną, wieloletni członek Kolegium Redakcyjnego, autor cennych publikacji w naszym czasopiśmie, a także członek zespołu wizytacyjnego. Ich zaangażowanie w rozwój pisma, dbałość o jego wysoki poziom naukowy, odpowiedzialność za słowo na trwałe wpisały się w historię i charakter „Nowego Przeglądu Notarialnego".

W bieżącym numerze znajdą Państwo cenne dla praktyki opracowania. Profesor Czubik już tradycyjnie na łamach „Nowego Przeglądu Notarialnego" aktualizuje listę państw-stron konwencji haskiej znoszącej wymóg legalizacji i opatruje ją komentarzami przydatnymi w codziennej praktyce. Publikacja doktora habilitowanego Grzegorza Wolaka poświęcona jest mechanizmom prawa spadkowego i wpływowi zdarzeń prawnych, takich jak zrzeczenie się dziedziczenia, na strukturę kręgu osób uprawnionych do spadku.

Misją naszego czasopisma jest edukacja, wymiana poglądów i dyskusja nad zagadnieniami istotnymi dla praktyki notarialnej. Dbając o wysoki poziom etyczny i merytoryczny, nie możemy jednak zapominać, że notariusze nie tylko pełnią ważne funkcje publiczne i z najwyższą starannością wykonują zawód prawnika, lecz także prowadzą działalność gospodarczą i na co dzień mierzą się z realiami rynku i gospodarki. Rosnąca rola notariusza w odciążaniu organów państwa, związana z kolejnymi obowiązkami administracyjnymi, nie znajduje odzwierciedlenia w waloryzacji stawek taksy notarialnej, które pozostają niezmienione od ponad dwudziestu lat.

Coraz częściej w debacie publicznej zwraca się uwagę na sytuację ekonomiczną kancelarii notarialnych. Problem dotyczy nie tylko wysokości stawek taksy notarialnej – nieprzystających do realiów gospodarczych i często niższych niż koszty dokonywania czynności – lecz także interpretacji przepisów rozporządzenia regulującego zasady wynagradzania notariuszy. Treść tych przepisów nie zawsze odpowiada zakresowi aktualnych obowiązków notariuszy. Głos w tej dyskusji zabrał notariusz Wiktor Karpowicz, który przedstawił swoją opinię na temat definicji odrębnej czynności notarialnej i podstaw pobierania wynagrodzenia za czynności niewskazane wprost w rozporządzeniu.

Życzę Państwu inspirującej lektury.

not. Anna Szmigiera-Wyrzykowska
Redaktor Naczelna

Paweł Czubik

Konwencja haska o zniesieniu wymogu legalizacji – zmiany podmiotowe i sprzeciwy wobec akcesji w latach 2024–2025

Wstęp

Omawiany okres rozpoczął się sfinalizowaniem najistotniejszej akcesji ostatnich lat – przystąpieniem Kanady do konwencji haskiej[1], która weszła w życie wobec tego państwa 11 stycznia 2024 r. przy braku sprzeciwów. W analizowanym okresie doszła również do skutku akcesja Rwandy, zainicjowana jeszcze w 2023 r. Na początku 2024 r. wniesiono do tej akcesji tylko jeden sprzeciw. W 2024 r. do konwencji przystąpiło zaledwie jedno państwo. W kolejnym roku odnotowano tylko dwie nowe akcesje – Algierii i Wietnamu, dokonane pod koniec

[1] Konwencja znosząca wymóg legalizacji zagranicznych dokumentów urzędowych, sporządzona w Hadze dnia 5 października 1961 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 112, poz. 938), dalej: konwencja haska lub konwencja.

roku 2025[2]. Konwencja wejdzie w życie wobec tych państw w połowie 2026 r. Można więc stwierdzić, że – po bardzo licznych i istotnych z punktu widzenia potencjału demograficznego lub terytorialnego akcesjach z poprzedniej dekady – jest to pierwszy tak spokojny okres w obowiązywaniu konwencji. Z perspektywy Polski akcesja Algierii i Wietnamu są bez znaczenia prawnego. W analizowanym czasie Polska podjęła natomiast istotną decyzję o wycofaniu sprzeciwu do akcesji Kosowa, co ma doniosłe znaczenie dla obrotu cywilnoprawnego, w tym notarialnego.

Wycofanie sprzeciwu Polski i Izraela wobec akcesji Kosowa

Akcesja Kosowa do konwencji haskiej w 2016 r. – państwa, które nie uzyskało powszechnego uznania międzynarodowego – wywołała reakcję wielu państw-stron tego traktatu. Sprzeciw wobec akcesji zgłosiło 25 państw. Nadto złożono kilkanaście deklaracji o zbliżonym charakterze. Szczególny status Kosowa z perspektywy prawa międzynarodowego publicznego, a także jego problemy wewnętrzne – duża przestępczość zorganizowana oraz ryzyko fałszowana dokumentów urzędowych przeznaczonych do obrotu zagranicznego – uzasadniały powstrzymanie się od objęcia tego państwa zakresem stosowania konwencji haskiej. Bez wątpienia certyfikacja klauzulami apostille charakteryzuje się mniejszym stopniem bezpieczeństwa obrotu w porównaniu z klasyczną legalizacją konsularną. W konsekwencji decyzje dotyczące zgłoszenia zastrzeżeń należy uznać za całkowicie zasadne (w tym decyzję Polski).

Ewentualne wycofanie zastrzeżenia przez państwo, które je złożyło, wiąże się z rozciągnięciem postanowień konwencji na relacje z państwem dotychczas objętym zastrzeżeniem. Taka decyzja

[2] Nie powtórzyła się tym samym sytuacja z 2016 r., kiedy do konwencji przez cały rok nie przystąpiło żadne nowe państwo.

wymaga szczególnej rozwagi, gdyż nie można przywrócić wycofanego zastrzeżenia.

20 lutego 2024 r. Rzeczpospolita Polska zdecydowała się wycofać zastrzeżenie do akcesji Kosowa ze skutkiem od 1 marca 2024 r. Oznacza to, że od 1 marca 2024 r. w relacjach wzajemnych między Kosowem a Polską obowiązują postanowienia konwencji haskiej, a dokumenty urzędowe w obrocie dwustronnym mogą być opatrywane klauzulami apostille.

Analogiczną decyzję, ze skutkiem natychmiastowym, podjął osiem miesięcy później (20 listopada 2024 r.) także Izrael. Pozostałe państwa, które w 2016 r. złożyły wspomniane zastrzeżenia, dotychczas nie zdecydowały się na taki ruch.

Polska w swoich działaniach wydaje się jednak wychodzić przed orkiestrę – kilkadziesiąt innych państw dbających o swoją politykę zagraniczną i bezpieczeństwo obrotu dokumentami nie zdecydowało się na podobne rozwiązania (w tym m.in. Niemcy). Podjęta decyzja wpisuje się w szerszy proces normalizacji stosunków Polski z Kosowem. W 2022 r., po upływie 14 lat od uznania Kosowa przez Polskę w 2008 r., oba państwa nawiązały stosunki konsularne. Tym samym w latach 2008–2022 niemożliwe było uwierzytelnienie dokumentów urzędowych z Kosowa na potrzeby obrotu prawnego z Polską (jeśli zostały objęte zakresem zastosowania art. 1138 zdanie drugie lub trzecie k.p.c.). W latach 2022–2024 ze względu na nawiązanie stosunków konsularnych możliwa stała się klasyczna legalizacja konsularna dokumentów urzędowych, dokonywana przez polskiego urzędnika konsularnego akredytowanego w Kosowie. Od 1 marca 2024 r. procedura ta została zastąpiona certyfikacją klauzulami apostille, przewidzianą w konwencji haskiej.

Sprzeciw wobec akcesji Rwandy

Do akcesji Rwandy, która nastąpiła jeszcze w 2023 r., sprzeciw wniosły 28 marca 2024 r. Niemcy zgodnie z art. 12 ust. 2 konwencji

i w terminach tam wskazanych. Działań takich nie podjęły inne państwa Unii Europejskiej, w tym w szczególności Rzeczpospolita Polska. Postawa naszego kraju wskazuje na znaczącą niekonsekwencję. Wobec akcesji Burundi – państwa z tego samego regionu Afryki, dotkniętego podobnymi problemami[3], stanowiącymi konsekwencję tego samego konfliktu Hutu–Tutsi, choć w mniejszej skali[4] – Polska wniosła sprzeciw w 2014 r.[5]

Akcesja Bangladeszu i sprzeciwy wobec tej akcesji

29 lipca 2024 r. Bangladesz złożył u depozytariusza konwencji haskiej dokumenty ratyfikacyjne do tego traktatu. Dzisiejszy Bangladesz był dawniej częścią Indii[6]. Należy do państw o dużym znaczeniu demograficznym – stanowi źródło niewykwalifikowanej siły roboczej dla wielu państw świata.

[3] Rwanda jest państwem bogatszym niż Burundi i znajduje się obecnie na ścieżce stabilnego rozwoju, co sprawia, że obrót prawny z Rwandą może się wiązać z mniejszym ryzykiem niż obrót prawny z Burundi.

[4] Wojna domowa w Burundi trwała 12 lat (1993–2005) i pochłonęła 300 tys. ofiar cywilnych. Ludobójstwo w Rwandzie, trwające od kwietnia do lipca 1994 r., oznaczało śmierć ponad 800 tys. cywilów. Paradoksalnie ludobójstwo w Rwandzie spowodowało zwiększenie zainteresowania wspólnoty międzynarodowej sytuacją w tym państwie, co następnie doprowadziło do wdrożenia programów rozwojowych, które nieco poprawiły sytuację tego państwa. Istotną rolę odegrał także rozwój turystyki.

[5] Stanowisko Polski w kontekście akcesji Bangladeszu (opisane w dalszej części) czyni zasadnym pytanie, czy MSZ RP w analizowanym okresie prowadziło jakikolwiek racjonalny przegląd potencjalnych zobowiązań traktatowych wynikających z akcesji innych państw. Można mieć co do tego poważne wątpliwości.

[6] Państwo to powstało w wyniku podwójnego rozpadu, tzn. początkowo Bangladesz stanowił część Pakistanu, który oderwał się od macierzystej kolonii indyjskiej (Indii Brytyjskich) w procesie dekolonizacji w 1947 r. Następnie Bangladesz oddzielił się od Pakistanu w 1971 r. po krwawej wojnie domowej i interwencji Indii.

Jego akcesję z pewnością należy postrzegać (podobnie jak akcesję Pakistanu w 2022 r.) jako znaczące rozszerzenie podmiotowe zakresu zastosowania konwencji.

W odniesieniu do akcesji Bangladeszu sprzeciwy w terminie przewidzianym w art. 12 ust. 2 konwencji złożyły następujące państwa: Niemcy (10 września 2024 r.), Czechy (12 grudnia 2024 r.), Austria (23 grudnia 2024 r.), Finlandia (13 stycznia 2025 r.), Belgia (13 stycznia 2025 r.), Holandia[7] (14 stycznia 2025 r.), Estonia (16 stycznia 2025 r.), Grecja (21 stycznia 2025 r.), Francja (23 stycznia 2025 r.), Dania (24 stycznia 2025 r.), Argentyna (24 stycznia 2025 r.) oraz Litwa (27 stycznia 2025 r.). Konwencja haska weszła w życie w stosunku do Bangladeszu 30 marca 2025 r. i obowiązuje w jego relacjach z tymi państwami, które nie zgłosiły sprzeciwu wobec jego akcesji.

Tak duża liczba sprzeciwów wobec akcesji była do przewidzenia. Bangladesz to państwo, z którego wywodzi się ogromna liczba nielegalnych migrantów, co wiąże się z podwyższonym ryzykiem posługiwania się dokumentami sfałszowanymi w obrocie międzynarodowym. Z tego powodu sprzeciwy należy uznać za w pełni uzasadnione. W tym wypadku trudno ocenić decyzję władz polskich o niewniesieniu sprzeciwu inaczej niż jako karygodne zaniedbanie.

Stanowisko Polski w kontekście ciągłości działań państwa i podejmowanych przez nią decyzji jest tym bardziej niezrozumiałe, że w 2022 r. nasz kraj wniósł sprzeciw wobec akcesji Pakistanu (państwa położonego w tym samym regionie, będącego źródłem tych samych problemów, aczkolwiek bardziej przewidywalnego w kontekście polityki migracyjnej i obrotu prawnego niż

[7] Królestwo Niderlandów – sprzeciw odnosi się do terytorium europejskiej części Królestwa Niderlandów (Holandii), a także wysp: Aruba, Curaçao i Sint Maarten.

Bangladesz, co sprawia, że skala problemów w wypadku Bangladeszu będzie z pewnością większa[8]).

Bangladesz w dokumentach akcesyjnych złożonych w lipcu 2024 r. wyznaczył Ministerstwo Spraw Zagranicznych[9] jako jedyny organ właściwy do wydawania klauzul apostille. Jednocześnie w notyfikacji podano adres, fax, adresy e-mail i telefon przeznaczone do weryfikacji dokumentów. W 2025 r. Bangladesz uruchomił także elektroniczny rejestr wydanych klauzul apostille[10].

Akcesja Algierii

Algieria złożyła dokumenty akcesyjne do konwencji haskiej 5 listopada 2025 r. Wejście konwencji w życie w stosunku do tego państwa zapowiedziano na 9 lipca 2026 r. Do tego czasu upłynie sześciomiesięczny termin na złożenie sprzeciwów przez państwa-strony, przewidziany w art. 12 konwencji.

Z perspektywy Polski akcesja Algierii jest całkowicie bez znaczenia pod względem prawnym i faktycznym, dlatego trudno oczekiwać na polski sprzeciw, byłby on bezprzedmiotowy. Między Polską

[8] Liczba ludności Bangladeszu jest co prawda mniejsza niż Pakistanu (163 mln, podczas gdy Pakistan ma 260 mln mieszkańców), niemniej jednak w obu państwach znaczny odsetek populacji stanowią osoby skrajnie biedne, zradykalizowane, wyznania muzułmańskiego, gotowe na nielegalną migrację do Europy. Natomiast jeśli chodzi o zarządzanie swoim państwem i wiarygodność na arenie międzynarodowej, to należy stwierdzić, że Pakistan jest o wiele istotniejszym partnerem współpracy międzynarodowej (państwo to dysponuje potencjałem nuklearnym i bywa poważnym sojusznikiem USA w tym regionie). Skrajnie niezrozumiałe jest więc niezłożenie sprzeciwu przez rząd RP wobec akcesji Bangladeszu po tym, gdy został on uprzednio złożony wobec akcesji Pakistanu.

[9] Ministry of Foreign Affairs of the Government of Bangladesh (Director General [Consular & Welfare]).

[10] Weryfikacja wydanych w Bangladeszu klauzul apostille jest możliwa pod adresem: https://mofa-servicedirectory.apostille.mygov.bd.

a Algierią obowiązuje umowa o pomocy prawnej[11] w całości znosząca wymóg legalizacji w obrocie wzajemnym[12], co zapewnia dokumentom algierskim pełną moc dowodową[13] w polskim porządku prawnym.

10 listopada 2025 r. Algieria notyfikowała pięć organów na poziomie ministerialnym uprawnionych do wydania klauzul apostille. Są to: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Samorządów Lokalnych i Transportu, Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Badań Naukowych, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Edukacji Zawodowej i Szkoleń Zawodowych. Dwa pierwsze organy mają znaczenie w wypadku klasycznego obrotu prawnego (pierwsze ministerstwo odpowiada za certyfikację m.in. aktów stanu cywilnego, drugie – za certyfikację dokumentów sądowych), pozostałe mają zabezpieczać obrót dokumentami edukacyjnymi (uniwersyteckimi, edukacji powszechnej oraz zawodowej). Algieria udostępniła dane kontaktowe w tym zakresie (numery telefonów, adresy e-mail, adresy pocztowe). Jak wynika ze szczegółowej treści notyfikacji, rola tych organów zasadniczo sprowadza się do koordynacji wydawania klauzul. W rzeczywistości są one wystawiane (zapewne w imieniu notyfikowanych organów, a więc w ramach swoistego rodzaju kompetencji powierzonych) przez liczne organy centralne oraz administrację lokalną na poziomie wilajetów. Wskazano również m.in., że dokumenty

[11] Umowa między Polską Rzecząpospolitą Ludową a Algierską Republiką Ludowo-Demokratyczną dotycząca obrotu prawnego w sprawach cywilnych i karnych, podpisana w Algierze dnia 9 listopada 1976 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 73).

[12] Art. 17 umowy polsko-algierskiej o pomocy prawnej, zatytułowany „Korzystanie z dokumentów", stanowi: „Dokumenty wydane lub uwierzytelnione przez organ jednej z Umawiających się Stron, taki jak sąd, notariusz lub funkcjonariusz państwowy, w zakresie ich właściwości, opatrzone pieczęcią urzędową, nie wymagają legalizacji w celu korzystania z nich przez organy drugiej Umawiającej się Strony. To samo dotyczy podpisów uwierzytelnionych zgodnie z przepisami obowiązującymi na obszarze jednej z Umawiających się Stron".

[13] Art. 18 umowy polsko-algierskiej, zatytułowany „Moc dowodowa dokumentów", stanowi: „Dokumenty urzędowe sporządzone na obszarze jednej z Umawiających się Stron mają na obszarze drugiej Umawiającej się Strony taką samą moc dowodową jak dokumenty przez nią wydane".

sądowe zostaną poświadczone przez prokuratury działające przy 48 sądach krajowych. Akty stanu cywilnego będą certyfikowane na poziomie wilajetu, a w wypadku niektórych typów dokumentów edukacyjnych wskazano 60 organów uprawnionych do certyfikacji.

Akcesja Wietnamu

31 grudnia 2025 r. dokumenty akcesyjne do konwencji złożył Wietnam. Konwencja wejdzie w życie w relacjach tego państwa z państwami, które nie wniosą sprzeciwu wobec jego akcesji (wyrażonego w terminie wskazanym w art. 12 konwencji), 11 września 2026 r.

Z perspektywy Polski akcesja Wietnamu, podobnie jak akcesja Algierii, jest całkowicie bez znaczenia pod względem prawnym i faktycznym, dlatego polski sprzeciw wobec akcesji byłby bezprzedmiotowy. Relacje prawne między Polską a Wietnamem reguluje bowiem umowa o pomocy prawnej[14], która w całości znosi wymóg legalizacji w obrocie wzajemnym[15]. Zapewnia to dokumentom wietnamskim pełną moc dowodową[16] w polskim porządku prawnym.

[14] Umowa między Rzecząpospolitą Polską a Socjalistyczną Republiką Wietnamu o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, sporządzona w Warszawie dnia 22 marca 1993 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 55, poz. 289).

[15] Art. 15 ust. 1 umowy polsko-wietnamskiej o pomocy prawnej, zatytułowany „Moc dowodowa dokumentów", stanowi: „Dokumenty oraz ich odpisy sporządzone lub uwierzytelnione na terytorium jednej z Umawiających się Stron przez właściwy organ i opatrzone pieczęcią urzędową nie wymagają legalizacji dla swej ważności na terytorium drugiej Strony".

[16] Art. 15 ust. 2 umowy polsko-wietnamskiej o pomocy prawnej stanowi: „Dokumenty urzędowe sporządzone na terytorium jednej z Umawiających się Stron mają na terytorium drugiej Umawiającej się Strony moc dowodową dokumentów urzędowych".

Wietnam wyznaczył jedynie Ministerstwo Spraw Zagranicznych jako organ upoważniony do wystawiania klauzul apostille[17].

Wykaz aktualnych stron konwencji haskiej[18]

Obecnie stronami konwencji haskiej o zniesieniu wymogu uwierzytelniania dokumentów[19] są następujące państwa[20]:

1. Albania
2. ***Algieria***[21]

[17] W strukturach MSZ Wietnamu wskazano dwa departamenty upoważnione do wydawania klauzul: Departament Konsularny z siedzibą w Hanoi (The Consular Department – Headquarters in Hanoi) oraz Departament Stosunków Zagranicznych w mieście Ho Chi Minh (Ho Chi Minh City's Department for External Relations).

[18] W wykazie państw-stron konwencji haskiej (aktualnie, licząc członkostwo Hongkongu i Makao jako odrębne, jest to 131 państw-stron; w oficjalnych wykazach Konferencji Haskiej Prawa Prywatnego Międzynarodowego wskazuje się 129 państw-stron, przy czym zaznacza się jednolite członkostwo Chin – z odrębnymi podstawami akcesyjnymi dla ChRL i terytoriów Specjalnych Obszarów Administracyjnych Hongkongu i Makao) zaznaczono pogrubionym pismem te państwa, których akcesja stała się przedmiotem niniejszej refleksji.

[19] Dla celów praktycznych kursywą oznaczono w niniejszym wykazie (oraz przypisie) państwa, z którymi Polskę wiążą umowy dwustronne w pełni znoszące wymóg legalizacji. W wypadku tych państw, będących jednocześnie stronami omawianej konwencji haskiej, także klauzula apostille nie jest wymagana. Ponadto warto również dodać, że Polska jest związana umowami dwustronnymi znoszącymi wymóg legalizacji z kilkoma innymi państwami (*Egiptem*, *Irakiem*, *Koreą Północną*, *Kubą*, *Libią*, *Syrią*), które nie są stronami konwencji haskiej.

[20] W celu uzupełnienia informacji praktycznych państwa, w których obowiązuje właściwość *legis rei sitae* w stosunku do pełnomocnictw, oznaczono w wykazie oraz przypisie poprzedzającym podkreśleniem. Pełnomocnictwa do przeniesienia własności nieruchomości w Polsce, pochodzące z tych państw, dla swojej skuteczności formalnoprawnej wymagają zachowania formy aktu notarialnego.

[21] Konwencja wejdzie w życie 9 lipca 2026 r. w relacjach Algierii z tymi państwami, które nie wniosą sprzeciwu wobec jej akcesji.

3. Andora
4. Antigua i Barbuda
5. Arabia Saudyjska
6. Argentyna
7. Armenia
8. Australia
9. *Austria*
10. Azerbejdżan
11. Bahamy
12. Bahrajn
13. **Bangladesz**
14. Barbados
15. Belgia
16. Belize
17. *Białoruś*
18. Boliwia
19. *Bośnia i Hercegowina*
20. Botswana
21. Brazylia
22. Brunei Darussalam
23. *Bułgaria*
24. Burundi[22] [uwaga! Polska wniosła sprzeciw wobec akcesji]
25. Chile
26. Chiny-Hongkong
27. Chiny-Makao
28. *Chiny (Chińska Republika Ludowa)*
29. *Chorwacja*
30. Cypr
31. *Czarnogóra*
32. *Czechy*
33. Dania

[22] Konwencja nie skutkuje w relacjach Burundi z państwami-stronami, które wniosły sprzeciw wobec jego akcesji, m.in. nie skutkuje w relacjach Burundi z Rzecząpospolitą Polską.

34. Dominika
35. Dominikana
36. Ekwador
37. *Estonia*
38. Fidżi
39. Filipiny
40. Finlandia
41. Francja
42. *Grecja*
43. Grenada
44. Gruzja
45. Gujana
46. Gwatemala
47. Hiszpania
48. Holandia – Królestwo Niderlandów
49. Honduras
50. Indie
51. Indonezja
52. Irlandia
53. Islandia
54. Izrael
55. Jamajka
56. Japonia
57. Kanada
58. Kazachstan
59. Kirgistan
60. Kolumbia
61. Korea Południowa
62. **Kosowo**[23] [uwaga! Polska 20 lutego 2024 r. wycofała sprzeciw wobec akcesji]
63. Kostaryka

[23] Konwencja nie skutkuje w relacjach Kosowa z licznymi państwami, które wniosły sprzeciw wobec akcesji, natomiast skutkuje od 1 marca 2024 r. w relacjach Kosowa z Rzecząpospolitą Polską.

64. Lesotho
65. Liberia
66. Liechtenstein
67. *Litwa*
68. Luksemburg
69. *Łotwa*
70. *Macedonia Północna*
71. Malawi
72. Malta
73. *Maroko*
74. Mauritius
75. Meksyk
76. Mołdawia
77. Monako
78. *Mongolia*
79. Namibia
80. Niemcy
81. Nikaragua
82. Niue
83. Norwegia
84. Nowa Zelandia
85. Oman
86. Pakistan[24] [uwaga! Polska wniosła sprzeciw wobec akcesji]
87. Palau
88. Panama
89. Paragwaj
90. Peru
91. Polska
92. Portugalia
93. Republika Południowej Afryki
94. *Rosja*

[24] Konwencja nie skutkuje w relacjach Pakistanu z trzema państwami, które wniosły sprzeciw wobec akcesji, m.in. nie skutkuje w relacjach Pakistanu z Rzecząpospolitą Polską.

95. *Rumunia*
96. Rwanda
97. Saint Kitts i Nevis
98. Saint Lucia
99. Saint Vincent i Grenadyny
100. Salwador
101. Samoa
102. San Marino
103. Senegal
104. *Serbia*
105. Seszele
106. Singapur
107. *Słowacja*
108. *Słowenia*
109. Stany Zjednoczone Ameryki
110. Suazi (Suaziland/Eswatini)[25]
111. Surinam
112. Szwajcaria
113. Szwecja
114. Tadżykistan
115. Tonga
116. Trynidad i Tobago
117. *Turcja*
118. *Tunezja*
119. *Ukraina*
120. Urugwaj
121. Uzbekistan
122. Vanuatu
123. Wenezuela

[25] Obecnie obowiązująca nazwa tego państwa (które do niedawna nosiło nazwę Suazi, a wcześniej Suaziland) to Eswatini (nazwa kompletnie nierozpoznawalna w Polsce). W piśmiennictwie polskim najczęściej stosowana jest tradycyjna nazwa Suaziland, choć w ostatnich latach również nazwa Suazi była coraz powszechniej rozpoznawana.

124. *Węgry*
125. *Wielka Brytania*[26]
126. ***Wietnam***[27]
127. *Włochy*
128. Wyspy Cooka
129. Wyspy Marshalla
130. Wyspy Świętego Tomasza i Książęca
131. Wyspy Zielonego Przylądka.

Wykaz państw niebędących stronami konwencji haskiej

Stronami konwencji haskiej, spośród powszechnie uznanych państw świata, nie są[28]:

1. Afganistan
2. Angola
3. Benin
4. Bhutan
5. Birma (Myanma)
6. Burkina Faso (Górna Wolta)
7. Czad
8. Dżibuti
9. *Egipt*
10. Erytrea

[26] Na temat szczególnych podstaw zniesienia wymogu legalizacji w relacjach z Wielką Brytanią zob. P. Czubik, *Artykuł 48 konwencji konsularnej zawartej pomiędzy Polską a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii jako podstawa zniesienia wymogu legalizacji we wzajemnych relacjach*, „Nowy Przegląd Notarialny" 2015, nr 2, s. 21–27.

[27] Konwencja wejdzie w życie w relacjach Wietnamu z tymi państwami, które nie wniosą sprzeciwu wobec jego akcesji, 11 września 2026 r.

[28] W wykazie państwa, z którym zniesiony jest wymóg legalizacji w relacjach z Rzecząpospolitą Polską, zaznaczono kursywą. Państwa, w stosunku do których obowiązuje właściwość prawa *rei sitae* w odniesieniu do czynności dotyczących nieruchomości, oznaczono podkreśleniem.

11. Etiopia
12. Gabon
13. Gambia
14. Ghana
15. Gwinea
16. Gwinea Bissau
17. Gwinea Równikowa
18. Haiti
19. *Irak*
20. Iran
21. Jemen
22. Jordania
23. Kambodża
24. Kamerun
25. Katar
26. Kenia
27. *Kiribati*[29]
28. Komory
29. Kongo Léopoldville (Demokratyczna Republika Konga, Zair)
30. Kongo Brazzaville (Republika Konga, Kongo)
31. *Korea Północna*
32. *Kuba*
33. Kuwejt
34. Laos

[29] Teoretycznie Konwencja konsularna między Polską Rzecząpospolitą Ludową a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii, sporządzona w Londynie dnia 23 lutego 1967 r. (Dz.U. z 1971 r. Nr 20, poz. 192), zmieniona protokołem (Dz.U. z 1971 r. Nr 21, poz. 91), obowiązuje od 1984 r. również w stosunkach między Polską a Kiribati (państwem sukcesorem części zobowiązań traktatowych Wielkiej Brytanii), co ustalono w formie wymiany not w 1982 r. (M. Muszyński, *Konwencja wiedeńska o stosunkach konsularnych – komentarz*, Bielsko-Biała 2003, s. 156). Tym samym więc art. 48 ww. konwencji konsularnej polsko-brytyjskiej wprowadza zniesienie wymogu legalizacji dokumentów w relacjach między Polską a Kiribati. Kwestia ta, ze względu na całkowity brak obrotu prawnego z tymże odległym mikropaństwem pacyficznym, nie ma praktycznego znaczenia.

35. Liban
36. Libia
37. Madagaskar
38. Malediwy
39. Malezja
40. Mali
41. Mauretania
42. Mikronezja
43. Mozambik
44. Nauru
45. Nepal
46. Niger
47. Nigeria
48. Papua-Nowa Gwinea
49. Republika Środkowoafrykańska
50. Sierra Leone
51. Somalia
52. Sri Lanka
53. Sudan
54. Sudan Południowy
55. *Syria*
56. Tajlandia
57. Tanzania
58. Timor Wschodni
59. Togo
60. Turkmenistan
61. Tuvalu
62. Uganda
63. Watykan
64. Wybrzeże Kości Słoniowej
65. Wyspy Salomona
66. Zambia
67. Zimbabwe
68. Zjednoczone Emiraty Arabskie.

W relacjach z powyższą grupą 68 państw obowiązuje klasyczna legalizacja konsularna. Legalizacja ta obowiązuje również w relacjach Polski z dwoma stronami konwencji haskiej w związku z aktualnymi polskimi sprzeciwami wobec ich akcesji[30]. Są to Burundi i Pakistan.

Notariusz powinien zachować szczególną ostrożność w odniesieniu do tych państw. Dokumenty z klauzulami apostille z Burundi i Pakistanu nie są bowiem, ze względu na polski sprzeciw wobec ich akcesji, uznawane za spełniające wymóg uwierzytelnienia z art. 1138 k.p.c. W związku z tym niezbędna jest klasyczna legalizacja konsularna dokumentów zgodna z regułami sprecyzowanymi w art. 32 Ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. Prawo konsularne[31].

Zarys treści

Konwencja haska o zniesieniu wymogu legalizacji – zmiany podmiotowe i sprzeciwy wobec akcesji w latach 2024–2025

W artykule przeanalizowano zmiany podmiotowe, jakie w latach 2024–2025 nastąpiły w zakresie zastosowania konwencji haskiej o zniesieniu wymogu legalizacji zagranicznych dokumentów urzędowych (konwencja apostille). Przedstawiono akcesje dokonane w tym okresie, a także omówiono zgłoszone sprzeciwy wobec tych akcesji. Wymieniono także państwa, wobec

[30] Co do innych kwestii związanych z uwierzytelnieniem dokumentów zagranicznych oraz wzorów klauzul stosowanych w aktach notarialnych, wskazujących na wymagane prawem uwierzytelnienie dokumentu zagranicznego wchodzącego w zakres zastosowania art. 1138 zdanie drugie lub trzecie k.p.c. zob. P. Czubik, *Stosowanie pełnomocnictw z państw obcych w praktyce notarialnej. Leksykon państw wraz z komentarzem do przepisów prawa krajowego i traktatów dwustronnych oraz wzorami klauzul do wykorzystania w aktach notarialnych*, Kraków 2022, *passim*.

[31] Tekst jednolity: Dz.U. z 2023 r. poz. 1329.

których ma obecnie zastosowanie konwencja haska oraz te podmioty, w wypadku których nadal wymagana jest klasyczna legalizacja konsularna dokonywana przez konsula Rzeczypospolitej Polskiej akredytowanego za granicą.

Słowa kluczowe – konwencja haska, klauzule apostille, akcesja do traktatu, sprzeciw wobec akcesji, legalizacja konsularna

Abstract

The Hague Convention Abolishing the Requirement of Legalisation – subjective changes and objections to accession in 2024–2025

Abstract: The article analyses the subjective changes that took place between 2024 and 2025 in the scope of application of the Hague Convention on Abolishing the Requirement of Legalisation for Foreign Public Documents (the "Apostille Convention"). The accessions that occurred during this period are presented, as well as the objections raised to these accessions. Also listed are the countries to which the Hague Convention now applies, and those for which classical consular legalisation by a consul of the Republic of Poland accredited abroad still applies.

Keywords – Hague Convention, apostille clauses, treaty accession, objection to accession, consular legalisation

Paweł Czubik – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, kierownik Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego i Europejskiego w Instytucie Prawa w Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, sędzia Sądu Najwyższego w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych; ORCID 0000-0003-0268-8665

Paweł Czubik – Full Professor of Juridical Sciences, head of the Department of International Public and European Law in the Institute of Law at the College of Economics, Finance and Law, at the Krakow University of Economics, a judge of the Supreme Court in the Chamber of Extraordinary Control and Public Affairs; ORCID 0000-0003-0268-8665

Wiktor Karpowicz

Charakter prawny weryfikacji zastrzeżenia numeru PESEL przez notariusza w świetle art. 79 Prawa o notariacie

Wstęp

Pomimo upływu niemal dwóch lat od wejścia w życie znowelizowanych przepisów Ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie[1], wprowadzających instytucję obligatoryjnej (w określonych stanach faktycznych) i fakultatywnej (w pozostałych stanach faktycznych) weryfikacji przez notariusza zastrzeżenia numeru PESEL[2], pewne aspekty stosowania powyższych przepisów pozostają wciąż nierozstrzygnięte w praktyce notarialnej, doktrynie i orzecznictwie[3]. Jednym z przykładów niejednolitej w skali kraju praktyki związanej ze stosowaniem wskazanych przepisów jest sposób interpretacji relacji między art. 85 §2a a art. 79 pkt 9 pr. not. W szczególności wątpliwości

[1] Tekst jednolity: Dz.U. z 2024 r. poz. 1001, dalej: pr. not.

[2] Art. 85 ust. 2a i art. 85a pr. not.

[3] Zob. szerzej K. Górniak, *Zakres zastosowania obowiązkowej weryfikacji w rejestrze zastrzeżeń numerów PESEL*, „Krakowski Przegląd Notarialny" 2024, nr 2, s. 61–69.

budzi charakter prawny samej czynności polegającej na weryfikacji zastrzeżenia numeru PESEL, a także ocena skutków ewentualnego utrwalenia w akcie notarialnym wyniku przeszukania Rejestru Zastrzeżeń Numerów PESEL na płaszczyźnie przysługującego notariuszowi wynagrodzenia. Zagadnienia te zostaną w niniejszym artykule przeanalizowane z uwzględnieniem wykładni ustawy Prawo o notariacie, dokonanej przez Sąd Najwyższy w uchwale z 8 marca 2013 r. (III CZP 5/13)[4], wydanej w kontekście dopuszczalności pobrania przez notariusza wynagrodzenia za sporządzenie wniosku wieczystoksięgowego w stanie prawnym sprzed 1 lipca 2016 r., tj. w okresie, w którym wniosek wieczystoksięgowy nie był wprost wymieniony w art. 79 pr. not. jako odrębna czynność notarialna.

Charakter weryfikacji zastrzeżenia numeru PESEL na gruncie art. 79 pr. not.

Zgodnie z art. 79 pkt 9 pr. not. notariusz dokonuje nie tylko czynności wymienionych w pkt 1–8 tego artykułu, lecz także innych czynności wynikające z odrębnych przepisów. Analiza przepisów tej ustawy wskazuje jasno, że pojęcie odrębnych przepisów (art. 79 pkt 9 pr. not.) nie ogranicza się wyłącznie do regulacji zawartych w innych aktach prawnych. Ustawodawca wielokrotnie posługuje się bowiem w ustawie Prawo o notariacie odesłaniami do innych przepisów tej ustawy, np. w art. 22a § 4, gdzie użyto sformułowania „przepis art. 49", a także w wielu innych przepisach, w których pojawia się zwrot „przepis art. […]".

Okoliczność ta przeczy tezie, że czynnościami notarialnymi są wyłącznie czynności wymienione w art. 79 pkt 1–8 tej ustawy. Do identycznej konkluzji doszedł Sąd Najwyższy w przywołanej wyżej uchwale z 5 czerwca 2013 r. (III CZP 5/13). Stwierdził w niej, że „gdyby ustawodawca chciał […], aby przez odrębne przepisy,

[4] Legalis nr 584421.

o których mowa w art. 79 pkt 9 pr. not., rozumieć tylko przepisy innych ustaw niż ustawa Prawo o notariacie, to mógł dać temu jednoznaczny wyraz, wskazując, że nie chodzi o odrębne przepisy, ale przepisy innych ustaw". Jednocześnie sąd wskazał, że art. 92 § 4 pr. not. to niewątpliwie „odrębny przepis od art. 79 pr. not.".

W konsekwencji Sąd Najwyższy przyjął, że w stanie prawnym sprzed 1 lipca 2016 r. wniosek o wpis do księgi wieczystej stanowił odrębną czynność notarialną w rozumieniu art. 79 pkt 9 pr. not. (jako czynność wymieniona w art. 92 § 4 pr. not., stanowiącym „odrębny przepis" w stosunku do art. 79 pr. not.), a zatem za sporządzenie takiego wniosku notariuszowi należało się odrębne wynagrodzenie.

Zygmunt Truszkiewicz, analizując pojęcie czynności notarialnej na gruncie art. 79 pr. not., wyróżnia czynności notarialne definiowane w tym przepisie w ujęciu statycznym oraz dynamicznym. Do pierwszej kategorii zalicza czynności, których rezultatem jest powstanie określonego dokumentu, np. aktu notarialnego. Do drugiej natomiast – czynności polegające na określonym działaniu notariusza ukierunkowanym na osiągnięcie określonego skutku, np. przyjęcie dokumentu na przechowanie[5]. W tym kontekście wskazuje zaś – za Edwardem Drozdem – na odrębność czynności notarialnej polegającej na przyjęciu dokumentu na przechowanie od czynności polegającej na sporządzeniu protokołu potwierdzającego to przyjęcie na przechowanie[6].

W świetle powyższego poglądu sama weryfikacja zastrzeżenia numeru PESEL, jako czynność dokonywana przez notariusza i przewidziana w art. 85 ust. 2a pr. not., może zostać uznana za odrębną czynność notarialną.

Należy przy tym zauważyć, że przepisy Prawa o notariacie nie rozstrzygają wprost, czy weryfikacja zastrzeżenia numeru PESEL stanowi czynność notarialną. Niemniej art. 85 pr. not. wyraźnie

[5] Z. Truszkiewicz, *Pojęcie, systematyka i funkcje czynności notarialnych*, „Rejent" 2024, nr 2, s. 31.

[6] *Ibidem*, s. 20; zob. także E. Drozd, *Czynności notarialne z elementem zagranicznym w obrocie nieruchomościami (zagadnienia wybrane)* [w:] *II Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Referaty i opracowania*, red. R. Sztyk, Poznań–Kluczbork 1999, s. 10.

rozróżnia stwierdzenie tożsamości (dokonywane przy czynności) oraz weryfikację zastrzeżenia numeru PESEL (dokonywaną przed czynnością)[7]. Oznacza to, że weryfikacja zastrzeżenia numeru PESEL nie jest elementem stwierdzenia tożsamości i w konsekwencji nie jest też elementem procesu czynności składających się na dokonanie czynności notarialnej, którą poprzedza (np. nie jest elementem procesu sporządzania aktu notarialnego obejmującego umowę sprzedaży, w związku z którą dokonano weryfikacji).

Protokolarne utrwalenie przeszukania Rejestru Zastrzeżeń Numerów PESEL oraz jego wyniku

Przeszukanie Rejestru Zastrzeżeń Numerów PESEL i uzyskanie informacji o niezastrzeżeniu numeru PESEL jest działaniem bezsprzecznie mającym doniosłe znaczenie dla oceny całokształtu okoliczności towarzyszących dokonaniu czynności dokumentowanej aktem notarialnym, gdyż weryfikacja ta następuje przed jej dokonaniem. Zachowanie przez notariusza informacji o wyniku przeszukania może mieć istotne znaczenie dowodowe, dlatego utrwalenie tej czynności oraz jej rezultatu w akcie notarialnym należy uznać za dobrą praktykę. Warto zauważyć, że zgodnie z art. 92 § 1 pkt 5 pr. not. akt notarialny powinien zawierać oświadczenia stron z powołaniem się w razie potrzeby na okazane przy akcie dokumenty. Powołanie przy akcie notarialnym dokumentów potwierdzających brak zastrzeżenia numeru PESEL należy uznać za przejaw szczególnej staranności notariusza. W praktyce dokumentem takim będzie potwierdzenie przeszukania Rejestru Zastrzeżeń Numerów PESEL. Dokument ten ma znaczenie przede wszystkim dla przyszłych odbiorców aktu

[7] W zakresie weryfikacji zastrzeżenia numeru PESEL jako czynności niebędącej elementem stwierdzania tożsamości zob. szerzej D. Celiński [w:] *Prawo o notariacie. Komentarz*, red. W. Gonet, wyd. 2, Warszawa 2025, s. 383.

notarialnego, ponieważ pozwala ustalić, czy przed dokonaniem czynności notariusz zweryfikował numer PESEL strony, a ponadto czy weryfikacja taka zakończyła się pozytywnie (tj. stwierdzeniem braku zastrzeżenia numeru PESEL). Powyższe informacje mają doniosłe znaczenie z punktu widzenia oceny całokształtu okoliczności towarzyszących sporządzeniu aktu.

W praktyce przeszukanie rejestru oraz jego wynik mogą zostać utrwalone na dwa sposoby, tj. przez:

1. Sporządzenie odrębnego protokołu poprzedzającego akt dokumentujący czynność główną, o konstrukcji analogicznej do protokołu otwarcia strony internetowej bądź protokołu przyjęcia środków pieniężnych do depozytu. Protokół taki stwierdza zajście zdarzeń wywołujących skutki prawne, tj. dokonanie przeszukania oraz jego wynik, wraz ze stosownymi załącznikami – wówczas dokumentem powoływanym przy czynności głównej na potwierdzenie oświadczenia strony o niezastrzeżonym numerze PESEL jest wypis tego protokołu.
2. Zamieszczenie odrębnej (wprowadzającej) jednostki redakcyjnej w akcie notarialnym dokumentującym *uno actu* czynność, na potrzeby której zostało dokonane przeszukanie, oraz poprzedzający tę czynność protokół stwierdzający powyższe przeszukanie, a także rezultat tego przeszukania – wówczas dokumentem powoływanym przy czynności głównej na potwierdzenie oświadczenia strony o niezastrzeżonym numerze PESEL jest ta wprowadzająca jednostka redakcyjna, także stanowiąca protokół.

Wynagrodzenie notariusza za czynności związane z weryfikacją zastrzeżenia numeru PESEL

Skoro – jak wskazano wyżej – weryfikacja zastrzeżenia numeru PESEL nie jest elementem stwierdzenia tożsamości, a zatem nie jest

elementem procesu dokonywania czynności notarialnej, którą poprzedza, to nie można przyjąć, że wynagrodzenie za jej dokonanie mieści się w wynagrodzeniu należnym za czynności notarialne następujące po takiej weryfikacji.

Analizę kwestii związanych z wynagrodzeniem przysługującym notariuszowi za dokonane czynności należy rozpocząć od charakterystyki stosunku prawnego łączącego notariusza z osobą, która żąda dokonania czynności notarialnej. W tym kontekście szczególnie istotne są przede wszystkim rozważania Sądu Najwyższego zawarte w uchwale składu siedmiu sędziów z 23 września 2009 r. (I KZP 7/09). W uchwale tej wskazano, że stosunek prawny łączący notariusza ze stronami ukształtowany jest na podstawie umowy wzajemnej, nienazwanej, wykazującej wyraźne podobieństwo do umowy zlecenia oraz do umowy o świadczenie usług. Z uzasadnienia przywołanej uchwały Sądu Najwyższego z 8 marca 2013 r. (III CZP 5/13) wynika zaś wprost, że notariusz jest podmiotem, który świadczy usługi.

Zgodnie z art. 750 k.c. do umów o świadczenie usług, które nie są uregulowane osobnymi przepisami, stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu. W polskim systemie prawnym ustrój notariatu oraz tryb dokonywania czynności notarialnych regulowane są w ustawie Prawo o notariacie, niemniej sama umowa o świadczenie usług notarialnych polegających na dokonywaniu zleconych notariuszowi czynności nie jest regulowana ani w Prawie o notariacie, ani w przepisach szczególnych.

Oznacza to, że do umowy o świadczenie usług notarialnych odpowiednio stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego o zleceniu, z uwzględnieniem ich subsydiarnego charakteru oraz pierwszeństwa regulacji szczególnych.

Zgodnie z art. 735 k.c., jeżeli ani z umowy, ani z okoliczności nie wynika, że przyjmujący zlecenie zobowiązał się wykonać je bez wynagrodzenia, za wykonanie zlecenia należy się wynagrodzenie. Jeżeli nie obowiązuje taryfa ani strony nie ustaliły wysokości wynagrodzenia, należy się wynagrodzenie odpowiadające wykonanej pracy.

W wypadku czynności zleconych notariuszowi o jego wynagrodzeniu stanowi przede wszystkim ustawa Prawo o notariacie. Zgodnie z art. 5 tej ustawy: „Notariuszowi za dokonanie czynności notarialnych przysługuje wynagrodzenie określone na podstawie umowy ze stronami czynności, nie wyższe niż maksymalne stawki taksy notarialnej właściwe dla danej czynności". Wynagrodzenie to „nie obejmuje kosztów przejazdu i innych niezbędnych wydatków poniesionych przez notariusza w związku z dokonaniem czynności".

Należy jednak zważyć, że ani powyższy przepis, ani żaden inny przepis prawa polskiego nie rozstrzyga wprost, czy za czynności dokonane przez notariusza, nieklasyfikowane jako czynność notarialna, przysługuje mu wynagrodzenie. W szczególności brak jest przepisu, który wskazywałby, że jedynie za czynności klasyfikowane jako czynności notarialne notariuszowi należy się wynagrodzenie[8]. Warto także zwrócić uwagę na to, że polskie prawo nie posługuje się w stosunku do czynności notariusza pojęciem czynności materialno-technicznej bądź innym równoważnym określeniem, które byłoby tożsame z „działaniem notariusza niebędącym czynnością notarialną". Zestawiając powyższe ustalenia z kodeksową zasadą domniemania odpłatności zlecenia, należy przyjąć jako punkt wyjścia do dalszych rozważań, że jeśli zachodzi wątpliwość, czy za dokonanie przez notariusza określonych czynności należy się mu wynagrodzenie, w braku odmiennych przepisów (i jeśli okoliczności przeciwnie nie wskazują), notariuszowi należy się wynagrodzenie za dokonywane czynności.

Jedynym przepisem wskazującym wprost, że za dokonywane czynności (niebędące zresztą czynnościami notarialnymi) nie przysługuje notariuszowi wynagrodzenie, jest ten wskazujący na nieodpłatne realizowanie przez notariusza obowiązków wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu.

[8] Argumentacja, zgodnie z którą zwrot „notariuszowi za dokonane czynności notarialne należy się wynagrodzenie" wykluczałby możliwość pobrania wynagrodzenia za czynności nieklasyfikowane jako czynności notarialne, byłaby sprzeczna z zasadami logiki formalnej.

Sąd Najwyższy w przywołanej uchwale (III CZP 5/13) pośrednio wskazał ponadto na nieodpłatność czynności z zakresu poboru przez notariusza podatków: „Oprócz czynności notarialnych notariusz dokonuje również innych czynności, które zostały mu powierzone wyłącznie w interesie publicznym. Zgodnie z art. 7 pr. not. notariusz jako płatnik pobiera podatki, co regulują przepisy Ordynacji podatkowej, czy jeżeli wniosek o wpis do księgi wieczystej podlega opłacie, pobiera od wnioskodawców tę opłatę i przekazuje właściwemu sądowi rejonowemu. Nie są to czynności notarialne, o których mowa w art. 79 pr. not. Mają one wyraźnie akcesoryjny charakter w stosunku do czynności notarialnych. Ich dokonywanie przez notariusza jest jego dodatkowym obowiązkiem jako osoby zaufania publicznego, która nie pełni wtedy swojej podstawowej funkcji zapobiegania sporom (jurysdykcji prewencyjnej), lecz wykonuje funkcję zastrzeżoną dla organów państwowych, związaną z pobieraniem opłat o charakterze publicznoprawnym. Podkreśla to sam ustawodawca, nakładając na notariusza takie obowiązki w odrębnym przepisie i wskazując, że notariusz działa wtedy na podstawie innych ustaw. Warto także podkreślić, że pobieranie opłat publicznoprawnych, o którym mowa w art. 7 pr. not., nie zapobiega żadnym sporom o charakterze cywilnoprawnym, lecz wiąże się z postępowaniem administracyjnoprawnym w przypadku podatków i umożliwia wszczęcie postępowania, a nie zapobiega przyczynom, dla których postępowanie to jest wszczynane". Jednocześnie Sąd Najwyższy w uchwale tej jednoznacznie podkreślił, że „jeżeli czynność notarialna ma być wykonana przez notariusza nieodpłatnie, to ustawa wyraźnie wyłącza prawo notariusza do ustalania wynagrodzenia za jej dokonanie", czego przykładem jest protokół prostujący.

Analiza charakteru weryfikacji zastrzeżenia numeru PESEL w świetle rozważań Sądu Najwyższego, przytoczonych w poprzednim akapicie, prowadzi do wniosku, że czynność ta nie jest dokonywana na podstawie przepisów odrębnych w stosunku do ustawy Prawo o notariacie. Celem takiej weryfikacji jest zapobieganie sporom, które mogłyby powstać w razie dokonania czynności przez osobę

nieuprawnioną bądź składającą fałszywe oświadczenie w zakresie swej tożsamości. Z tego względu weryfikacji zastrzeżenia numeru PESEL nie można zaliczyć do czynności akcesoryjnych, o których mowa w przywołanej wyżej uchwale Sądu Najwyższego.

Niezależnie od powyższej kwalifikacji należy zauważyć, że w razie stwierdzenia zastrzeżenia numeru PESEL notariusz może być zobowiązany bądź uprawniony do odmowy dokonania dalszych czynności. Oznacza to, że działania podjęte na żądanie strony mogą się zakończyć już na etapie weryfikacji. Przyjęcie, że czynność ta jest nieodpłatna, pozostawałoby w sprzeczności z kodeksową zasadą odpłatności zleceń (i umów o świadczenie usług, do których stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu), gdyż notariusz wykonałby czynności w związku z żądaniem strony bez jakiegokolwiek wynagrodzenia.

Choćby weryfikacja zastrzeżenia numeru PESEL miała charakter fakultatywny, podobnie jak odmowa dokonania czynności w przypadku stwierdzenia zastrzeżenia numeru PESEL przez stronę, to notariusz jako gwarant bezpieczeństwa obrotu jest każdorazowo uprawniony do takiej weryfikacji według własnej oceny całokształtu okoliczności sprawy. Może on zatem przeprowadzić ją, jeśli uzna to za konieczne z punktu widzenia zabezpieczenia słusznych interesów strony i osób trzecich, w ramach sprawowanej przez siebie jurysdykcji prewencyjnej, do której odwołał się także Sąd Najwyższy w przytoczonej uchwale[9].

W zakresie wynagrodzenia notariusza za czynność polegającą na sporządzeniu protokołu dokumentującego wynik przeszukania Rejestru Zastrzeżeń Numerów PESEL (jako odrębnego aktu

[9] Choć w wypadku sporządzania odpisów i poświadczenia daty pewnej weryfikacja zastrzeżenia numeru PESEL może się *prima facie* wydawać nieuzasadniona, to warto zważyć, że księgi notarialne – w tym repertorium A – mają przymiot dokumentu urzędowego i mogą np. stanowić dowód stawiennictwa określonej osoby w określonym miejscu i czasie. Wzmożone środki bezpieczeństwa w zakresie identyfikacji osób stawających w kancelarii mogą być więc uzasadnione doniosłą mocą dowodową ksiąg notarialnych w ewentualnych przyszłych postępowaniach, w których fakt pozostawania określonej osoby w danym miejscu i czasie może mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy bądź przy poszukiwaniach osoby zaginionej.

notarialnego bądź w jednostce redakcyjnej poprzedzającej część aktu obejmującą czynność, na potrzeby której przeszukanie przeprowadzono) wobec braku stosownej podstawy prawnej należy odrzucić twierdzenie, że obligatoryjny bądź dyskrecjonalny charakter innych czynności wykonywanych przez notariusza w związku z czynnością wprost zleconą wyklucza pobieranie za nie wynagrodzenia. Nie sposób także przyjąć, że wszystkie te inne czynności nie są dokonywane na żądanie strony, a na żądanie strony miałaby być dokonywana jedynie czynność, której strona *expressis verbis* zażądała. W praktyce bowiem zlecenie sporządzenia aktu notarialnego, np. umowy sprzedaży, obejmuje również dorozumiane zlecenie innych czynności z nim nierozerwalnie związanych, odrębnie wynagradzanych, np. wypisów przesyłanych sądom i innym instytucjom czy wniosku wieczystoksięgowego.

W związku z tym nasuwa się wniosek, że przykładowo zlecenie udokumentowania aktem notarialnym określonej czynności prawnej obejmuje także, choćby bez odrębnego żądania, zlecenie przeszukania Rejestru Zastrzeżeń Numerów PESEL oraz utrwalenia jego wyniku w taki sposób, aby powstałe w toku przeszukania dokumenty można powołać przy akcie notarialnym dokumentującym czynność, którą przeszukanie poprzedza i z którą pozostaje w związku. Wynika to z obowiązku określonego w art. 92 § 1 pkt 5 pr. not.

Gdy przeszukanie rejestru zastrzeżeń PESEL oraz jego wynik zostają utrwalone w odrębnej jednostce redakcyjnej aktu dokumentującego czynność, w związku z którą doszło do przeszukania rejestru (w formie protokołu), to jednostka ta dokumentuje czynności podjęte przez notariusza przed sporządzeniem aktu notarialnego (przeszukanie i jego rezultat). Nie są to zatem czynności dokonywane między tymi samymi stronami, co czynność objęta aktem w rozumieniu § 11 rozporządzenia w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej[10].

[10] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej (tekst jednolity: Dz.U. z 2024 r. poz. 1001), dalej: rozporządzenie.

Należy bowiem zważyć, że zgodnie z § 11 ust. 3 rozporządzenia, jeżeli akt notarialny obejmuje kilka czynności różnych osób, stosuje się maksymalne stawki przewidziane za każdą czynność z osobna, a niedopuszczalne jest stosowanie więcej niż jednej stawki z osobna na gruncie tego paragrafu tylko wówczas, gdy jednym aktem notarialnym, sporządzonym między tymi samymi osobami, objęto kilka czynności dotyczących tego samego przedmiotu i pozostających ze sobą w takim stosunku, że jedna z tych czynności ma charakter czynności głównej, a inne mają charakter czynności ubocznych i nie mogą istnieć bez czynności głównej[11].

W konsekwencji należy uznać, że za sporządzenie protokołu stwierdzającego przeszukanie przez notariusza przed sporządzeniem aktu notarialnego rejestru zastrzeżeń PESEL (zawartego w osobnej jednostce redakcyjnej aktu, np. w komparycji), należy się osobne wynagrodzenie, niezależne od wynagrodzenia za czynności dokonywane przez strony. Protokół ten dokumentuje czynności notariusza dokonane przed rozpoczęciem czynności stron dokumentowanych aktem, a nie czynności strony. Protokół ten odnosi się zatem do zdarzeń poprzedzających czynność stron objętą aktem, a ponadto dotyczy innego przedmiotu niż czynność dokumentowana w akcie (np. oświadczenie strony o poddaniu się egzekucji).

[11] Analogiczny charakter czynności notariusza, dokumentowanej *uno actu* z czynnością stron, ma np. wykształcony w praktyce i powszechnie stosowany protokół wypłaty środków pieniężnych z depozytu jako odrębna jednostka redakcyjna zawarta w akcie notarialnym dokumentującym umowę sprzedaży. Przykładem zaś sporządzanego w formie aktu protokołu, który jest czynnością wyłącznie notariusza i nie dokumentuje stawiennictwa stron i nie jest podpisywany przez strony (albowiem żadna strona do czynności nie staje), jest protokół przeszukania Notarialnego Rejestru Testamentów na pisemne żądanie sądu spadku doręczone notariuszowi korespondencyjnie, sporządzany w trybie § 7 ust. 10 Uchwały nr IX/6/2017 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 27 stycznia 2017 r. w sprawie Regulaminu świadczenia przez Krajową Radę Notarialną usług w zakresie zapewnienia radom izb notarialnych i pracownikom samorządu notarialnego oraz notariuszom i ich zastępcom dostępu do rejestrów notarialnych, dokonywania wpisów w tych rejestrach i uzyskiwania wynikających z nich informacji. Na temat protokołu jako konstrukcyjnie szczególnego typu aktu notarialnego oraz różnic między aktem notarialnym a protokołem w polskim notariacie zob. szerzej D. Sałajczyk [w:] *Prawo o notariacie. Komentarz*, red. W. Gonet, wyd. 2, Warszawa 2025, s. 323–324.

W myśl zasady *falsa demonstratio non nocet* tytuł aktu notarialnego, w szczególności brak słowa „protokół", nie ma znaczenia dla ustalenia wynagrodzenia należnego notariuszowi. Na powyższą ocenę nie wpływa również okoliczność, że czynności dokonane przez notariusza, za które pobiera on wynagrodzenie, mogły nie wiązać się z ponoszonymi przez niego wydatkami, które do tych czynności można byłoby bezpośrednio przyporządkować. Te ostatnie są bowiem rekompensowane notariuszowi w ramach instytucji „zwrotu wydatków", a instytucja wynagrodzenia pełni funkcję kompensacyjną jedynie w części kosztów i wydatków, których nie można przypisać do konkretnej czynności (np. kosztów najmu lokalu, kosztów zatrudnienia pracowników, kosztów zabezpieczenia dokumentów, ich oprawy i przyszłej archiwizacji, kosztów obowiązkowych ubezpieczeń itd.). Podstawową funkcją instytucji wynagrodzenia jest zaś funkcja gratyfikacyjna.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że art. 104 § 3 pr. not. przewiduje otwarty katalog okoliczności, które mogą podlegać protokołowaniu. Wymienione w tym paragrafie niektóre rodzaje protokołów oraz okoliczności podlegających zaprotokołowaniu mają charakter przykładowy. W szczególności brak jest przepisu, który stanowiłby, że notariusz sporządza protokół wyłącznie w sytuacjach, gdy przewiduje to przepis szczególny (w stosunku do powołanego art. 104 § 3).

Na koniec warto podkreślić, że choć – jak wyżej wskazano – istnieje podstawa do pobrania przez notariusza wynagrodzenia za czynności dotyczące weryfikacji zastrzeżenia numeru PESEL, niezależnie od tego, czy przeszukanie zostało następnie zaprotokołowane, czy też nie, nie ma podstaw do pobrania osobnego wynagrodzenia za przeszukanie rejestru zastrzeżeń PESEL, a osobnego – za zaprotokołowanie tego przeszukania i jego rezultatu. Czynności te są bowiem dokonywane przez tę samą osobę (notariusza), dotyczą tego samego przedmiotu i bez samego przeszukania protokół taki nie może istnieć (podobnie protokół przyjęcia na przechowanie nie może istnieć bez samego przyjęcia na przechowanie).

Zakończenie

Analiza instytucji notarialnej weryfikacji zastrzeżenia numeru PESEL na gruncie art. 79 pr. not. oraz uchwały Sądu Najwyższego z 8 marca 2013 r. (III CZP 5/13) prowadzi do konkluzji, że w obecnym stanie prawnym czynność ta ma charakter zbliżony do czynności złożenia przez notariusza wniosku wieczystoksięgowego w staniem prawnym sprzed 1 lipca 2016 r. Jest ona bowiem dokonywana przez notariusza w ramach jurysdykcji prewencyjnej oraz na podstawie przepisu odrębnego w stosunku do art. 79 pr. not. W związku z powyższym przekonujące jest stanowisko, że weryfikacja zastrzeżenia numeru PESEL stanowi odrębny rodzaj czynności notarialnej w rozumieniu Prawa o notariacie. Należy przy tym zauważyć, że o ile wniosek wieczystoksięgowy w poprzednim stanie prawnym był czynnością dokumentowaną *uno actu* z czynnością, na podstawie której był składany, o tyle weryfikacja zastrzeżenia numeru PESEL ma zawsze charakter uprzedni w stosunku do czynności, których dokonanie warunkuje (bądź w związku z którymi notariusz uznał ją za konieczną). Jednocześnie za dobrą praktykę należy uznać zaprotokołowanie faktu dokonania powyższej weryfikacji przez notariusza, celem utrwalenia okoliczności poprzedzających dokonanie czynności doniosłych z punktu widzenia skutków potencjalnej kradzieży tożsamości.

Zarys treści

Charakter prawny weryfikacji zastrzeżenia numeru PESEL przez notariusza w świetle art. 79 Prawa o notariacie

Artykuł omawia charakter prawny weryfikacji zastrzeżenia numeru PESEL dokonywanej przez notariusza na gruncie art. 79 ustawy Prawo o notariacie. Autor analizuje, czy taka weryfikacja ma charakter odrębnej czynności notarialnej, uwzględniając wykładnię przepisów ustawowych oraz

orzecznictwo Sądu Najwyższego, w szczególności uchwałę z 8 marca 2013 r. (III CZP 5/13). Wskazuje, że weryfikacja taka może stanowić odrębną czynność notarialną w rozumieniu Prawa o notariacie, dokonywaną w związku z jurysdykcją prewencyjną notariusza, i postuluje utrwalenie wyniku weryfikacji w odrębnym protokole bądź w samym akcie notarialnym dla celów dowodowych. Autor dochodzi też do wniosku, że weryfikacja taka może uprawniać notariusza do odrębnego wynagrodzenia jako odrębna czynność podjęta w celu zapewnienia bezpieczeństwa obrotu i ochrony przed kradzieżą tożsamości.

Słowa kluczowe – weryfikacja zastrzeżenia numeru PESEL, czynności notarialne, Prawo o notariacie, Rejestr Zastrzeżeń Numerów PESEL, protokół notarialny, wynagrodzenie notariusza

Abstract

The legal nature of the verification of a PESEL number restriction by notary under Article 79 of the Law on Notaries

The article analyses the legal nature of a notary verifying a PESEL restriction under Article 79 of the Polish Law on Notaries. It examines whether this verification should be regarded as an independent notarial action, drawing on statutory interpretation and the jurisprudence of the Supreme Court, particularly the resolution of 8 March 2013 (III CZP 5/13). The author argues that the verification may constitute a separate notarial action (as defined in the Polish Law on Notaries), performed as part of the notary's preventive jurisdiction, and recommends documenting the query of the PESEL Restrictions Register in a separate notarial protocol, or in the notarial deed itself, for evidentiary purposes. The article concludes that verification may justify separate remuneration, as it represents a distinct

action undertaken to ensure the security of legal transactions and prevent identity fraud.

Keywords – verification of PESEL restriction, notarial actions, Law on notaries, PESEL Restrictions Register, notarial protocol, notarial remuneration

Wiktor Karpowicz – notariusz w Warszawie i tłumacz przysięgły języka angielskiego; ORCID: 0009-0000-2902-8451

Wiktor Karpowicz – a notary in Warsaw and a sworn translator of English; ORCID: 0009-0000-2902-8451

Grzegorz Wolak

O zrzeczeniu się dziedziczenia przez dziadków spadkodawcy

Wprowadzenie

W artykule zostanie omówione zrzeczenie się dziedziczenia dokonane przez dziadków spadkodawcy, w tym jego skutki dla dziedziczenia ustawowego. W praktyce przypadki takiego zrzeczenia, jak i w ogóle dziedziczenia przez dziadków spadkodawcy bądź ich zstępnych (dzieci, wnuki)[1] należą raczej do rzadkości. Pomijając przyczyny związane z wiekiem oraz naturalną kolejnością pokoleń, wynika to także z tego, że umowy takie z reguły nie są w praktyce obrotu zawierane z osobami, które nie są uprawnione do zachowku, skoro tożsamy skutek można osiągnąć przez testament. Nie dezaktualizuje to jednak potrzeby analizy skutków zrzeczenia się dziedziczenia przez dziadków spadkodawcy. Lakoniczność przepisów Kodeksu cywilnego regulujących umowę zrzeczenia się dziedziczenia (art. 1048–1050 k.c.) nie sprzyja jednoznacznemu określeniu skutków zrzeczenia rozciągających się na zstępnych. Dotyczy to zarówno

[1] Zob. art. 934 § 2 i 2^1 k.c. w brzmieniu nadanym Ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1615).

uczestników obrotu cywilnoprawnego, jak i podmiotów stosujących prawo mimo nowelizacji z 2023 r.[2], która wprost odnosi się do dopuszczalności zrzeczenia się jedynie zachowku bądź jego części oraz zrzeczenia się dziedziczenia na korzyść innej osoby[3]. Stosunkowo niedawno w orzecznictwie sądowym ujawnił się problem skutków zrzeczenia się dziedziczenia dokonanego przez jednego z rodziców spadkodawcy[4]. Odnośnie do skutków zrzeczenia się dziedziczenia przez dziadków spadkodawcy na próżno szukać orzeczenia Sądu Najwyższego.

Najpierw jednak należy poświęcić kilka uwag zagadnieniom o bardziej ogólnym charakterze, jednak tylko w niezbędnym dla przedmiotu artykułu zakresie. Chodzi przede wszystkim o regulacje prawne zawarte w art. 1048 i 1049 k.c., odnoszące się do zrzeczenia się dziedziczenia, oraz w art. 934 k.c., dotyczące dziedziczenia z ustawy przez dziadków spadkodawcy. Ponadto należy przedstawić zmiany w zakresie dziedziczenia ustawowego odnoszące się do dziadków spadkodawcy, będące wynikiem nowelizacji Kodeksu cywilnego z 2009 oraz 2023 r.

---

[2] Art. 1048 k.c. został zmieniony 22 maja 2023 r. przez art. 129 pkt 12 Ustawy z dnia 26 stycznia 2023 r. o fundacji rodzinnej (Dz.U. poz. 326). W przepisie tym dotychczasową treść oznaczono jako § 1 i dodano § 2 i § 3 w brzmieniu: „§ 2. Zrzeczenie się dziedziczenia może być ograniczone do zrzeczenia się tylko prawa do zachowku w całości lub w części. § 3. Zrzeczenie się dziedziczenia na korzyść innej osoby uważa się w razie wątpliwości za zrzeczenie się pod warunkiem, że ta osoba będzie dziedziczyć".

[3] Zob. szerzej np. M. Pazdan [w:] *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2025 („System Prawa Prywatnego", t. 10), s. 1484–1497; G. Wolak, *Umowa zrzeczenia się dziedziczenia w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2016.

[4] Zob. zagadnienie prawne przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia przez Sąd Okręgowy w Gliwicach (III CZP 34/25). Brzmi ono następująco: „1. Czy zrzeczenie się dziedziczenia przez jednego z rodziców spadkodawcy obejmujące zstępnych zrzekającego się odnosi skutek względem rodzeństwa spadkodawcy będącego zstępnymi zrzekającego się w odniesieniu do udziału, który przypadałby zrzekającemu się rodzicowi? A jeżeli takie zrzeczenie się dziedziczenia odnosi opisany skutek, to: 2. Czy rodzeństwo dziedziczące wówczas w zbiegu z małżonkiem dziedziczy połowę spadku, czy jedynie spadek w części, jaka przypada rodzeństwu z tytułu wcześniejszej śmierci drugiego rodzica spadkodawcy, a udział małżonka może być większy niż połowa spadku?". Na dzień napisania niniejszego artykułu uchwała nie została podjęta przez Sąd Najwyższy.

Artykuły 1048 i 1049 k.c. (uwagi ogólne o zrzeczeniu się dziedziczenia)

W myśl art. 1048 § 1 k.c. spadkobierca ustawowy[5] może przez umowę z przyszłym spadkodawcą zrzec się dziedziczenia po nim. Umowę taką należy zawrzeć w formie aktu notarialnego, będącej formą szczególną zastrzeżoną pod rygorem nieważności (*ad solemnitatem* – art. 73 § 2 k.c.). Spadkobiercą ustawowym uprawnionym do zawarcia tej umowy jest nie tylko ta osoba, która w chwili zawierania umowy o zrzeczenie się dziedziczenia byłaby powołana do spadku z ustawy, lecz także każda inna, która nawet potencjalnie mogłaby po spadkodawcy dziedziczyć. Wystarczy więc, że osoba taka znajduje się w kręgu spadkobierców ustawowych określonych przez ustawę niezależnie od kolejności powołania do dziedziczenia[6]. W konsekwencji zrzekającym się dziedziczenia może być np. rodzeństwo spadkodawcy, mimo że w porządku dziedziczenia ustawowego wyprzedzają je małżonek i dzieci spadkodawcy. Od 2009 r. do IV grupy dziedziczenia ustawowego należą dziadkowie spadkodawcy (art. 934 k.c.). Oznacza to, że i oni mogą się zrzec dziedziczenia, mimo że żyją małżonek spadkodawcy, jego dzieci, rodzice, rodzeństwo i zstępni rodzeństwa.

Artykuł 1049 § 1 k.c. przewiduje, że zrzeczenie się dziedziczenia obejmuje również zstępnych zrzekającego się, chyba że umówiono się inaczej. Zrzekający się oraz jego zstępni, których obejmuje zrzeczenie się dziedziczenia, zostają wyłączeni od dziedziczenia, tak jakby nie dożyli otwarcia spadku (§ 2). Tym samym strony umowy mogą ograniczyć skutki zrzeczenia się jedynie do osoby zrzekającego się.

[5] Odmiennie niż na gruncie Dekretu z dnia 8 października 1946 r. Prawo spadkowe (Dz.U. poz. 328), dalej: dekret Prawo spadkowe (zob. art. 10 § 1: „Można w drodze umowy zawartej ze spadkodawcą zrzec się prawa do dziedziczenia" i art. 11 § 2: „Zrzeczenie się dziedziczenia z oznaczonego w umowie tytułu nie wyłącza dziedziczenia z innego tytułu") przedmiotem umowy zrzeczenia się dziedziczenia według Kodeksu cywilnego może być jedynie dziedziczenie ustawowe.

[6] Zob. np. W. Borysiak, *Dziedziczenie ustawowe w świetle nowelizacji Kodeksu cywilnego*, „Przegląd Sądowy" 2011, nr 2, s. 60–61; H. Witczak, A. Kawałko, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2014, s. 31.

W wypadku braku wyraźnego zastrzeżenia w umowie zrzeczenie się obejmie także jego zstępnych[7]. Chodzi przy tym o zstępnych niezależnie od stopnia pokrewieństwa ze zrzekającym się (zrzeczenie się dziedziczenia wpłynie na sytuację nie tylko dzieci zrzekającego się, lecz także jego wnuków, prawnuków itd.)[8].

Skoro *lege non distinguente* skutek ten odnosi się do wszystkich zstępnych zrzekającego się dziedziczenia, oznacza to, że obejmuje zarówno tych żyjących już w chwili zawarcia umowy, jak i tych urodzonych już po zawarciu umowy zrzeczenia się dziedziczenia, a nawet po śmierci spadkodawcy, w tym dzieci jedynie poczęte w chwili otwarcia spadku albo których ojcostwo zostało ustalone już po zawarciu umowy zrzeczenia się dziedziczenia czy nawet po śmierci spadkodawcy[9]. W konsekwencji na mocy takiej umowy dochodzi do wyłączenia całego szczepu pochodzącego od zrzekającego się. Mamy tu do czynienia z rzadko spotykaną w prawie cywilnym sytuacją, gdy umowa bezpośrednio wpływa na położenie prawne osób niebędących jej stronami[10]. Wobec takiej regulacji ustawowej przyjmuje się, że zrzekający się nie musi uzyskiwać zgody zstępnych na zawarcie umowy o zrzeczenie się dziedziczenia ani zgody sądu, gdy zstępni są małoletni[11].

Zrzekający się dziedziczenia może odzyskać pozycję potencjalnego spadkobiercy ustawowego przez zawarcie ze spadkodawcą umowy

[7] Zob. uzasadnienie postanowienia SN z 20 kwietnia 1972 r., III CRN 19/72, OSNCP 1972, nr 11, poz. 205.

[8] Zob. np. K. Mularski [w:] *Kodeks cywilny*, t. 3: *Komentarz. Art. 627–1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, kom. do art. 1049, nb 2.

[9] Zob. np. J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, red. Z. Resich, Warszawa 1972, s. 1989; K. Mularski [w:] *Kodeks*…, kom. do art. 1049, nb 2; W. Borysiak [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, Warszawa 2024, kom. do art. 1049 k.c., pkt 17; G. Wolak, *Umowa*…, s. 281.

[10] Zob. np. E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 4: *Spadki*, red. J. Gudowski, Warszawa 2017, kom. do art. 1049, nb 1; W. Borysiak [w:] *Kodeks*…, kom. do art. 1049 k.c., pkt 8.

[11] Zob. np. J. Kosik [w:] *Prawo spadkowe*, red. J.S. Piątowski, Wrocław 1986 („System Prawa Cywilnego", t. 4), s. 587; E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński [w:] *Kodeks*…, kom. do art. 1049, nb 1; P. Księżak, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2017, s. 467; W. Borysiak [w:] *Kodeks*…, kom. do art. 1049 k.c., pkt 14.

uchylającej zrzeczenie się dziedziczenia (art. 1050 k.c.)[12]. Przewidziana w art. 1050 k.c. umowa uchylająca umowę o zrzeczenie się dziedziczenia może zostać uchylona jedynie pomiędzy tymi samymi stronami, które zawarły umowę. W nauce dopuszcza się jednak zawarcie takiej umowy ze zstępnymi zrzekającego się, jeśli zrzekający się zmarł przed spadkodawcą, a umowa wyłączała także ich od dziedziczenia[13]. Jeśli zatem zrzeczenia się dokonał dziadek spadkodawcy, a skutki zrzeczenia obejmują jego zstępnych, w sytuacji gdy dziadek spadkodawcy nie dożył otwarcia spadku, umowa uchylająca się zrzeczenie może być zawarta przez spadkodawcę ze zstępnymi zrzekającego się dziadka. Pełne uchylenie zrzeczenia się dziedziczenia nastąpi w razie zawarcia przez spadkodawcę umowy uchylającej z wszystkimi zstępnymi, na których rozciągają się skutki zrzeczenia się dziedziczenia. Według Maksymiliana Pazdana, jeżeli spadkodawca zawarł umowę uchylającą tylko z niektórymi zstępnymi zrzekającego się objętymi skutkami zrzeczenia się dziedziczenia, uchylenie będzie skuteczne jedynie względem tych zstępnych (a także ich zstępnych), którzy zawarli umowę uchylającą[14].

Artykuł 934 k.c. a zmiana porządku dziedziczenia ustawowego w zakresie dziedziczenia dziadków spadkodawcy po nowelizacji z 2009 r.

Przed nowelizacją przepisów o dziedziczeniu ustawowym dokonaną Ustawą z dnia 2 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy Kodeks

[12] Zob. np. M. Pazdan [w:] *Prawo spadkowe*…, s. 1496.

[13] Zob. np. W. Borysiak [w:] *Kodeks*…, kom. do art. 1050 k.c., pkt 5–6; J. Kosik [w:] *Prawo spadkowe*…, s. 588; E. Niezbecka [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 4: *Spadki*, red. A. Kidyba, LEX 2015, kom. do art. 1050 k.c. pkt 2; G. Wolak, *Umowa*…, s. 368–369; M. Pazdan [w:] *Prawo spadkowe*…, s. 1496; P. Księżak, *Prawo*…, s. 472.

[14] Zob. np. M. Pazdan [w:] *Prawo spadkowe*…, s. 1496.

cywilny[15], która weszła w życie 28 czerwca 2009 r., Kodeks cywilny znał trzy grupy dziedziczenia ustawowego[16]. Dziadkowie spadkodawcy nie dziedziczyli wówczas spadku z ustawy. Mogli go nabyć jedynie na podstawie testamentu. Krąg spadkobierców po tej nowelizacji został rozszerzony do sześciu grup[17]. Jako nowi spadkobiercy ustawowi pojawili się: dziadkowie spadkodawcy i ich zstępni (IV grupa dziedziczenia ustawowego – art. 934 k.c.) oraz dzieci małżonka (pasierbowie) spadkodawcy, których oboje rodzice nie dożyli otwarcia spadku (V grupa dziedziczenia ustawowego – art. 935 k.c.). W tym kontekście warto zauważyć, że w nauce od dawna postulowano poszerzenie kręgu spadkobierców ustawowych o dziadków spadkodawcy. Zwracano uwagę na bliskość więzi łączącej dziadków z wnukami oraz na brak zasady wzajemności w dziedziczeniu wnuków po dziadkach w stanie prawnym sprzed nowelizacji z 2009 r., która zasadnie zrealizowała powyższy postulat piśmiennictwa[18].

[15] Dz.U. poz. 662, dalej: nowelizacja z 2009 r.

[16] I grupa obejmowała małżonka spadkodawcy i jego dzieci (art. 931 k.c.). II grupę stanowili rodzice i rodzeństwo spadkodawcy oraz zstępni rodzeństwa (art. 932 k.c.). III grupa to gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy albo Skarb Państwa – jeśli ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy w Rzeczypospolitej Polskiej nie da się ustalić albo znajdowało się ono za granicą (art. 935 k.c.).

[17] I grupa obejmuje małżonka spadkodawcy i jego dzieci, a jeżeli dziecko nie dożyło otwarcia spadku – jego zstępnych (art. 931 k.c.). II grupa to małżonek spadkodawcy i jego rodzice (art. 932 § 1–3 k.c.). III grupa aktualizuje się wtedy, gdy jeden bądź oboje rodzice spadkodawcy nie dożyli otwarcia spadku. Należą do niej małżonek spadkodawcy, jedno z rodziców, rodzeństwo i zstępni rodzeństwa (art. 932 § 4–5 k.c.). IV grupa to dziadkowie spadkodawcy oraz ich dzieci i wnukowie (art. 934 k.c.). V grupa to dzieci małżonka spadkodawcy (pasierbowie), których żadne z rodziców nie dożyło otwarcia spadku (art. 934[1] k.c.). Do VI grupy zalicza się gminę ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy albo Skarb Państwa – jeśli ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy w Rzeczypospolitej Polskiej nie da się ustalić albo znajdowało się ono za granicą (art. 935 k.c.) (zob. np. H. Kawałko, A. Witczak, *Prawo…*, s. 107; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2020, s. 57–58).

[18] S. Wójcik, *Ochrona interesów jednostki w polskim prawie spadkowym w zakresie powołania do dziedziczenia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego" 1981, nr 98, s. 177–179; J.S. Piątowski [w:] *Prawo spadkowe…*, s. 128, 146; J. Pietrzykowski, *Wybrane zagadnienia reformy prawa spadkowego* [w:] *Z zagadnień współczesnego prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tomasza Dybowskiego*, red. J. Błeszyński *et al.*, „Studia Iuridica" 1994, nr 21, s. 250–251; J. Biernat, *Ochrona osób bliskich spadkodawcy w prawie spadkowym*, Toruń 2002, s. 39–40; M. Pazdan,

Artykuł 934 k.c. w brzmieniu nadanym nowelizacją z 2009 r. reguluje dziedziczenie w ramach IV grupy dziedziczenia ustawowego, aktualizujące się w wypadku braku zstępnych, małżonka, rodziców, rodzeństwa i zstępnych rodzeństwa spadkodawcy. Przepis ten miał następujące brzmienie:

„§ 1. W braku zstępnych, małżonka, rodziców, rodzeństwa i zstępnych rodzeństwa spadkodawcy cały spadek przypada dziadkom spadkodawcy; dziedziczą oni w częściach równych.

§ 2. Jeżeli któreś z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego zstępnym. Podział tego udziału następuje według zasad, które dotyczą podziału spadku między zstępnych spadkodawcy.

§ 3. W braku zstępnych tego z dziadków, który nie dożył otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada pozostałym dziadkom w częściach równych".

Za poszerzeniem kręgu spadkobierców ustawowych o dziadków i ich zstępnych (bez ograniczenia) miały przemawiać względy słuszności oraz przekonanie, że umożliwienie dziedziczenia ustawowego przez rodzeństwo rodziców spadkodawcy oraz ich zstępnych – w przypadku, gdy któreś z dziadków nie dożyło otwarcia spadku – będzie służyć umocnieniu więzi rodzinnych. Wskazywano też na potrzebę realizacji oczekiwań wyrażonych pod adresem ustawodawcy przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 31 stycznia 2001 r., P 4/99[19], a także na uwzględnienie sugestii zawartych w uzasadnieniu wyroku z 5 września 2007 r., P 21/06[20], dotyczących odsunięcia na dalszy plan dziedziczenia ustawowego gminy ostatniego

O potrzebie i kierunkach zmian dziedziczenia ustawowego w polskim prawie cywilnym, „Rejent" 2005, nr 9, s. 44–45; *idem*, *Projektowane zmiany w unormowaniu dziedziczenia ustawowego*, „Rejent" 2008, nr 4, s. 16; W. Żukowski, *Projektowana nowelizacja przepisów regulujących dziedziczenie ustawowe*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego" 2008, nr 1, s. 264–266. Tak jeszcze na gruncie projektu Kodeksu cywilnego: J. Policzkiewicz, *Głos w dyskusji nad księgą piątą projektu kodeksu cywilnego*, „Państwo i Prawo" 1960, nr 7, s. 116.

[19] OTK ZU 2001, z. 1, poz. 5

[20] OTK ZU 2007, z. 8A, poz. 96.

miejsca zamieszkania zmarłego bądź Skarbu Państwa wskutek dopuszczenia do dziedziczenia dalszych krewnych – co uznano za bardziej uzasadnione bliskością stosunku łączącego osoby ze spadkodawcą. Od razu jednak należy zauważyć, że powyższe orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego dotyczyły jedynie rozszerzenia kręgu spadkobierców w zakresie dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

W stanie prawnym wynikającym z nowelizacji z 2009 r. krąg zstępnych dziadków mogących dziedziczyć po spadkodawcy z ustawy nie był zatem ograniczony. W konsekwencji mogli po nim dziedziczyć bez jakichkolwiek ograniczeń także „odlegli" dalsi zstępni jego dziadków, np. praprawnukowie czy nawet prapraprawnukowie dziadków, niekiedy małoletni. W praktyce powodowało to dość istotne problemy związane z poszukiwaniem dalekich zstępnych dziadków spadkodawcy, którzy zazwyczaj nie byli zainteresowani dziedziczeniem po spadkodawcy, co przedłużało postępowania spadkowe[21]. Tak szeroko wyznaczony krąg spadkobierców ustawowych IV grupy spotkał się z krytyką doktryny. Wskazywano na rozbieżności powstałe w wyniku konfrontacji zamierzeń ustawy nowelizującej, której celem było odwzorowanie dorozumianej woli spadkodawcy, z ich recepcją w praktyce. Za uzasadnione uznawano dopuszczenie do spadkobrania dalszej rodziny w trzecim (wujostwo) lub czwartym stopniu pokrewieństwa (rodzeństwo cioteczne lub stryjeczne). Natomiast możliwość

[21] Zob. S. Kotas-Turoboyska, *Przyczyny przewlekłości wieloletnich postępowań o stwierdzenie nabycia spadku*, Warszawa 2022, s. 35–36. Zob. też Druk nr 2977, Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2977, dostęp 28 grudnia 2025 r. W uzasadnieniu projektu nowelizacji stwierdzono, że z danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, iż po wejściu w życie ustawy nowelizującej z 2009 r. zaczął się proces sukcesywnego wydłużania czasu trwania postępowań spadkowych, mimo zmniejszania się ogólnego wpływu tych spraw do sądów. Równocześnie zwiększył się wpływ spraw o uchylenie się od skutków prawnych niezłożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku i spraw o wyrażenie przez sąd opiekuńczy zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem małoletniego, przy czym zdecydowaną większość z tych ostatnich stanowią sprawy o wyrażenie przez sąd opiekuńczy zezwolenia na odrzucenie spadku lub przyjęcie spadku wprost w imieniu małoletniego.

spadkobrania przez dalszych zstępnych, tzn. w piątym i dalszym stopniu pokrewieństwa, budziła poważne wątpliwości[22]. Aby zapobiec tym problemom nowelizacja z 2023 r. ograniczyła krąg spadkobierców ustawowych – w sytuacji dojścia do dziedziczenia zstępnych dziadków, którzy nie dożyli otwarcia spadku – do dzieci tych dziadków, czyli rodzeństwa rodziców spadkodawcy, oraz dzieci tego rodzeństwa, czyli rodzeństwa ciotecznego lub stryjecznego spadkodawcy. Wyłączeni od dziedziczenia zostali natomiast dalsi zstępni dziadków spadkodawcy, czyli tzw. cioteczne lub stryjeczne wnuki i dalsi krewni. W ocenie prawodawcy zmiana art. 934 k.c. spowoduje ograniczenie liczby spraw o uchylenie się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku oraz spraw o zezwolenie na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego spadkobiercy.

W konsekwencji zmiany dokonanej przez art. 1 pkt 5 Ustawy z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw[23], która weszła w życie 15 listopada 2023 r., przepis art. 934 § 2–3 k.c. otrzymał następujące brzmienie:

„§ 2. Jeżeli którekolwiek z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego dzieciom w częściach równych.

§ 2^1. Jeżeli dziecko któregokolwiek z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego dzieciom w częściach równych.

§ 3. W braku dzieci i wnuków tego z dziadków, który nie dożył otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada pozostałym dziadkom w częściach równych".

Wobec zmiany art. 934 k.c. wskutek nowelizacji z 2023 r. dezaktualizacji uległo stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w postanowieniu z 24 października 2013 r., IV CSK 69/13[24], zgodnie

[22] Zob. np. J. Wierciński, *Uwagi o teoretycznych założeniach dziedziczenia ustawowego*, „Studia Prawa Prywatnego" 2009, nr 2, s. 88.

[23] Dz.U. poz. 1615, dalej: nowelizacja z 2023 r.

[24] OSNC-ZD 2014, nr B, poz. 35, z aprobującą glosą Grzegorza Wolaka („Rejent" 2014, nr 9, s. 127–135).

z którym pojęcie „zstępni" zawarte w art. 934 § 2 k.c. obejmuje zarówno dzieci dziadków, jak i ich dalszych zstępnych, jeżeli dziecko nie dożyło otwarcia spadku. Trafnie zauważył Witold Borysiak, że *de lege lata* wykładnia taka byłaby sprzeczna z brzmieniem art. 934 § 2–3 k.c.[25]

Dziedziczenie ustawowe przez dziadków spadkodawcy

Zakres dziedziczenia ustawowego przez dziadków spadkodawcy zależy od tego, ilu z nich dożyło otwarcia spadku albo jest traktowanych tak, jakby go nie dożyło. Zawsze jednak żyjący dziadkowie, którzy mogą i chcą dziedziczyć, wyprzedzają w porządku dziedziczenia z ustawy swoje dzieci i wnuki.

Jeżeli żyją wszyscy dziadkowie (którzy chcą i mogą dziedziczyć), będą oni dziedziczyć spadek po 1/4 części każde z nich. Jeżeli jeden z dziadków nie dożył otwarcia spadku i nie żyją również jego dzieci i wnukowie, spadek odziedziczą pozostali trzej dziadkowie (o ile chcą i mogą dziedziczyć) po 1/3 części każde z nich. Jeżeli dwoje dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku i nie żyją ich dzieci i wnuki, spadek odziedziczy dwoje pozostałych dziadków (o ile chcą i mogą dziedziczyć) po 1/2 części. Jeżeli troje dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku i nie żyją ich dzieci ani wnuki, spadek w całości odziedziczy pozostały przy życiu dziadek (o ile chce i może dziedziczyć). Jeżeli jeden z dziadków nie dożył otwarcia spadku, a żyją jego dzieci (lub wnuki), udział należny zmarłemu dziadkowi przypadnie jego dzieciom (wnukom) w częściach równych. Nie ma przy tym znaczenia, że dzieci te są jednocześnie zstępnymi drugiego z dziadków dochodzącego w danej sytuacji do dziedziczenia (np. bracia ojca spadkodawcy pochodzący wspólnie od tych samych rodziców)[26].

[25] W. Borysiak [w:] *Kodeks*…, kom. do art. 934 k.c., pkt 15.
[26] Tak też *ibidem*, kom. do art. 934 k.c., pkt 21.

Jeżeli wszyscy dziadkowie dożyli otwarcia spadku, ale jeden z nich, tj. dziadek ojczysty, został uznany za niegodnego dziedziczenia na mocy prawomocnego wyroku sądu, przy czym żyją jego dzieci (lub wnuki), spadek przypadnie dziadkowi macierzystemu, babce macierzystej i babce ojczystej spadkodawcy po 1/4 części. Z kolei udział 1/4 należny dziadkowi ojczystemu przypadnie jego dzieciom (ewentualnie wnukom, jeśli dzieci nie żyją) w częściach równych. Spadkobierca niegodny zostaje wyłączony od dziedziczenia, tak jakby nie dożył otwarcia spadku (art. 928 § 2 k.c.). Skutki uznania za niegodnego dziedziczenia, odmiennie niż w wypadku zrzeczenia się dziedziczenia, nie rozciągają się jednak na zstępnych uznanego za niegodnego dziedziczenia, lecz odnoszą się jedynie do osoby uznanej przez sąd za niegodną dziedziczenia[27].

Jeżeli wszyscy dziadkowie dożyli otwarcia spadku, ale dziadek ojczysty został uznany za niegodnego dziedziczenia na mocy prawomocnego wyroku sądu, a żyje dwoje jego dzieci ze związku małżeńskiego z babcią ojczystą spadkodawcy, która z kolei odrzuciła spadek, to dziedziczenie będzie wyglądać następująco. Spadek przypadnie dziadkowi macierzystemu i babce macierzystej po 1/4 części oraz dwojgu dzieciom dziadków ojczystych po 1/4 części łącznie, tj. po 1/8 części dla każdego z tych dzieci. Każde z nich dziedziczy po 1/8 części spadku po każdym rodzicu, a więc po dziadku i babci ojczystych (1/8 + 1/8). Zarówno spadkobierca uznany za niegodnego dziedziczenia, jak i spadkobierca, który odrzucił spadek, zostają wyłączeni od dziedziczenia tak, jakby nie dożyli otwarcia spadku (art. 928 § 2 i art. 1020 k.c.). W konsekwencji należny dziadkowi ojczystemu udział w spadku przypada jego zstępnym w częściach równych. Ponadto, jak już była o tym mowa, uznanie za niegodnego dziedziczenia nie rozciąga się na zstępnych niegodnego.

Wątpliwości może budzić ocena przypadku, gdy wszyscy dziadkowie dożyli otwarcia spadku, lecz np. dziadek ojczysty został

[27] Zob. np. H.Witczak, A. Kawałko, *Prawo…*, s. 30; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo…*, s. 45.

objęty testamentem negatywnym[28], w którym spadkodawca wyłączył go od dziedziczenia. Taka decyzja testatora nie pozbawia spadkobiercy prawa do zachowku, co jednak nie dotyczy dziadków spadkodawcy i ich zstępnych (art. 991 k.c.)[29]. W konsekwencji w doktrynie wskazuje się na dwa możliwe następstwa takiego stanu faktycznego. Pierwsze – spadek może odziedziczyć pozostała trójka dziadków po 1/3 części każdy z nich. Jest tak dlatego, że dziadka objętego testamentem negatywnym nie traktuje się tak, jakby nie dożył otwarcia spadku, co wyklucza dojście do dziedziczenia jego zstępnych zamiast niego.

Równie uprawnione może się jednak jawić drugie rozwiązanie zakładające, że w miejsce wyłączonego testamentem negatywnym dziadka wstępują jego dzieci (art. 934 § 2 k.c.). W uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z 10 kwietnia 1975 r. (III CZP 14/75)[30] przyjęto, że odrębność unormowania z art. 1008 k.c. – dopuszczająca wydziedziczenie spadkobierców (zstępnych, małżonka i rodziców), tj. pozbawienie ich także zachowku – pozwala uznać, że sytuacja spadkobiercy ustawowego wyłączonego od dziedziczenia w drodze testamentu negatywnego jest taka, jakby nie dożył on chwili otwarcia spadku (art. 927 § 1 k.c.). Tym samym, jeśli spadkobiercą będzie dziecko spadkodawcy, udział spadkowy, który by mu przypadał,

[28] Choć Kodeks cywilny, odmiennie niż dekret Prawo spadkowe, milczy w kwestii tzw. testamentu negatywnego, dopuszczalność jego sporządzenia (jako elementu swobody testowania) nie budzi wątpliwości ani doktryny, ani judykatury (zob. np. uchwała SN z 10 kwietnia 1975 r., III CZP 14/75, OSNC 1976, nr 2, poz. 28). Można się jedynie zastanawiać, czy mamy jeszcze do czynienia z dziedziczeniem z ustawy, gdy w ważnym testamencie negatywnym dochodzi do wyłączenia określonego spadkobiercy od dziedziczenia z ustawy, czy może już z dziedziczeniem z testamentu (*tertium non datur*). W ocenie Pawła Księżaka dziedziczenie, do którego dochodzi w wypadku testamentu negatywnego, nie jest już dziedziczeniem ustawowym *sensu stricto*, ponieważ dziedziczą inne osoby i w innych częściach, niż wskazuje na to ustawa. Jego zdaniem „w tym wypadku tytułem powołania jest ustawa, ale zmodyfikowana testamentem negatywnym" (P. Księżak, *Prawo*…, s. 238).

[29] Wydziedziczenie nie może odnosić się do dziadków spadkodawcy. Jest ono bowiem pozbawieniem uprawnionego do zachowku. W myśl zaś art. 991 § 1 k.c. prawo do zachowku przysługuje zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy.

[30] OSNC 1976, nr 2, poz. 28.

przechodzi na jego zstępnych (art. 931 § 2 k.c.). Skutkiem sporządzenia testamentu negatywnego będzie z reguły dziedziczenie ustawowe według zasad przyjętych w Kodeksie cywilnym z pominięciem wyłączonego. W piśmiennictwie wskazuje się, że skutki testamentu negatywnego muszą być *in concreto* ustalone na podstawie jego wykładni realizowanej zgodnie z art. 948 k.c. Jeżeli wyłączony od dziedziczenia miał dzieci, wykładnia testamentu musi doprowadzić do ustalenia, czy spadkodawca chciał, aby dzieci te dziedziczyły w miejsce wyłączonego (czyli ściśle według reguł ustawowych), czy też jego wolą było wyłączenie całego szczepu. Paweł Księżak jest zdania, że jeżeli treść testamentu nie rozstrzyga tej kwestii, należy stosować reguły ustawowe, tzn. wyłączenie jedynie osoby objętej testamentem negatywnym[31].

Zrzeczenie się dziedziczenia przez dziadków spadkodawcy

Przed omówieniem następstw zrzeczenia się dziedziczenia przez dziadka (dziadków) spadkodawcy, gdy skutki obejmują zstępnych zrzekającego się (zrzekających się), należy wyjaśnić pojęcie zstępnych, o którym mowa w art. 1049 § 1 k.c. W najszerszym ujęciu zakresem pojęcia „zstępni" objęty byłby każdy zstępny zrzekającego się (*lege non distingeuente nec nostrum est distinguere*), niezależnie od tego, do której grupy dziedziczenia ustawowego należałby, i czy dziedziczyłby spadek w miejsce swojego wstępnego, który nie dożył otwarcia spadku, czy też nie. Przykładowo zstępnymi dziadka spadkodawcy, który zrzekł się dziedziczenia, byliby rodzice spadkodawcy, rodzeństwo spadkodawcy i ich zstępni oraz zstępni spadkodawcy. Jeśli dziedziczenia zrzekają się

[31] P. Księżak, *Prawo*…, s. 238–239; szerzej K. Mularski, *Testament negatywny*, „Państwo i Prawo" 2021, nr 10, s. 44–59. Zob. też H. Witczak, A. Kawałko, *Prawo*..., s. 63. Zdaniam tych autorek w wypadku testamentu negatywnego do dziedziczenia dochodzą pozostali spadkobiercy ustawowi.

rodzice spadkodawcy, wyłączeniu od spadku jako zstępni podlegaliby rodzeństwo, zstępni rodzeństwa oraz zstępni spadkodawcy. Taką interpretację, choć *prima facie* może się ono wydawać uzasadniona, należy odrzucić[32].

Już bowiem Jan Gwiazdomorski, odwołując się do art. 12 § 1 dekretu Prawo spadkowe, stał na stanowisku, że przepis ten należy stosować w sposób zawężający, mimo jego ogólnego brzmienia. Wspomniany artykuł stanowił, że zrzeczenie się prawa do dziedziczenia ustawowego odnosi się również do zstępnych zrzekającego się, chyba że w umowie postanowiono inaczej. Mogłoby to sugerować, że Gwiazdomorski odnosi się do wszelkich wypadków zrzeczenia się dziedziczenia ustawowego. Jego zdaniem powyższy przepis należy stosować „tylko do tych zstępnych zrzekającego się, którzy przy dziedziczeniu ustawowym mieliby wstąpić w miejsce zrzekającego się i otrzymaliby to, i tylko to, co przypadłoby zrzekającemu się (art. 16 § 2, art. 19 dekretu Prawo spadkowe)". Na przykład, w razie zrzeczenia się dziedziczenia przez dziecko spadkodawcy, zrzeczenie się obejmuje, w razie braku odmiennej umowy, również dzieci tego dziecka (tzn. pochodzące od zrzekającego się dziecka wnuki spadkodawcy). Jeśli dziedziczenia zrzekł się brat lub siostra spadkodawcy, zrzeczenie się obejmuje, w braku odmiennej umowy, również dzieci tego brata lub siostry (tzn. pochodzący od tego brata lub siostry bratankowie lub siostrzeńcy). Natomiast w ocenie Gwiazdomorskiego art. 12 § 1 dekretu Prawo spadkowe nie należy stosować w sytuacjach, w których zrzekający się i jego zstępni byliby powołani do dziedziczenia ustawowego obok siebie (art. 18 dekretu Prawo spadkowe). Dlatego zrzeczenie się dziedziczenia przez rodziców spadkodawcy nie obejmuje zstępnych rodziców i to ani co do tej części, którą otrzymaliby obok rodziców, ani co do tej części, którą otrzymają dlatego, że rodzice, którzy zrzekli się dziedziczenia, nie będą dziedziczyć[33].

[32] Zob. J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1959, s. 78.
[33] *Ibidem*.

Pogląd ten aprobował Jan Kosik, który wskazywał, że podobnie rzecz wygląda na gruncie art. 1049 § 1 k.c., który dotyczy tylko określonych zstępnych, mianowicie tych, którzy przy dziedziczeniu ustawowym dziedziczą zrzekającego się i otrzymują tylko to, co jemu przypada (art. 931 § 2, art. 934 k.c.)[34]. Stanowisko to, odnośnie do skutków zrzeczenia się dziedziczenia przez rodziców, wyrażone zostało jednak na gruncie art. 18 dekretu Prawo spadkowe bądź Kodeksu cywilnego w brzmieniu sprzed nowelizacji z 2009 r. Wówczas rodzeństwo dziedziczyło obok rodziców, a nie zamiast nich (w ich miejsce).

Ergo, za zstępnych zrzekającego się w rozumieniu art. 1049 § 1 k.c. należy uznać te osoby, które przy dziedziczeniu ustawowym wstępują w miejsce powołanego spadkobiercy, jeżeli nie dożył on otwarcia spadku. Chodzi zatem o zstępnych dziedziczących w ramach tego samego szczepu w tej samej grupie (klasie)[35] spadkobierców ustawowych (a nie w grupie wcześniejszej). Dlatego jeżeli dziedziczenia zrzeka się dziecko, pociąga to wyłączenie od dziedziczenia wnuka i prawnuka. Jeżeli dziedziczenia zrzeka się małżonek spadkodawcy, nie powoduje to wyłączenia od dziedziczenia wspólnych zstępnych małżonka i spadkodawcy. Zrzeczenie dokonane przez małżonka spadkodawcy nie rozciąga się tym bardziej na pasierba spadkodawcy (zstępnego małżonka spadkodawcy)[36]. Pasierb należący do V grupy dziedziczenia ustawowego nie zostaje powołany do dziedziczenia w zastępstwie małżonka spadkodawcy, który jest powołany do dziedziczenia spadku z ustawy w zbiegu ze zstępnymi (w ramach I grupy, a więc wyższej niż V grupa), rodzicami i rodzeństwem bądź zstępnymi rodzeństwa spadkodawcy (w ramach II i III grupy, a więc wyższych niż V grupa), i nie wstępuje w jego miejsce do dziedziczenia, lecz

[34] J. Kosik [w:] *Prawo spadkowe*…, s. 588. Zob. też J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks*…, s. 1989; W. Hans, *Umowy dotyczące spadku*, „Nowe Prawo" 1967, nr 2, s. 245.

[35] Terminów „grupa dziedziczenia ustawowego" i „klasa dziedziczenia ustawowego" używam zamiennie. Są to w istocie synonimy.

[36] Tak trafnie P. Księżak, *Prawo*…, s. 467.

opiera swoje powołanie do spadku na braku innych krewnych naturalnych lub przysposobionych, a więc na powinowactwie[37].

Jeżeli dziedziczenia zrzeka się dziadek spadkodawcy, skutki takiej umowy obejmują zstępnych innych niż rodzice, rodzeństwo i ich zstępni oraz zstępni spadkodawcy[38], o ile nie są zarazem zstępnymi innych dziadków, którzy nie zrzekli się dziedziczenia[39]. Po nowelizacji Kodeksu cywilnego z 2023 r. chodzi o dzieci i wnuków dziadków zrzekających się dziedziczenia (zob. art. 934 § 2 i § 2^1 k.c.)[40]. Nie należy tego rozumieć w ten sposób, jakoby zrzeczenie się obejmowało tylko tych zstępnych, którzy są wyłącznie zstępnymi jednego z dziadków, który zrzekł się dziedziczenia. Chodzi o to, że wszyscy zstępni zrzekającego się dziadka (na których oczywiście rozciągają się skutki umowy z art. 1048 k.c.) są wyłączeni od dziedziczenia z ustawy, ale jedynie w ramach danego szczepu, co nie wyklucza dojścia do dziedziczenia z ustawy przez tych zstępnych w ramach innego szczepu (wywodzącego się od innego dziadka/babci).

Dalsze rozważania odnoszą się do obecnego stanu prawnego. Jak wynika z powyższych rozważań, zrzeczenie się dziedziczenia przez dziadka nie będzie się rozciągać na dzieci i wnuki, które pochodzą od innych dziadków[41]. Również i w tym wypadku należy przyjąć[42], że wyłączenie od dziedziczenia zstępnych zrzekającego się dziadka spadkodawcy odnosi się wyłącznie do dziedziczenia w takim zakresie, w jakim dotyczy tej 1/4 części spadku, którą jego zstępni – dzieci i wnuki – dziedziczyliby zamiast zrzekającego się. Natomiast nie wyłącza od dziedziczenia tych dzieci i wnuków w zakresie, w jakim

[37] Zob. też W. Borysiak, *Dziedziczenie*…, s. 62; *idem* [w:] *Kodeks*…, kom. do art. 1049 k.c., pkt 12.

[38] Rodzice, rodzeństwo i zstępni spadkodawcy nabywają spadek w wyższej niż dziadkowie grupie dziedziczenia ustawowego, tj. w II i III grupie, podczas gdy dziadkowie są spadkobiercami IV grupy.

[39] Zob. P. Księżak, *Prawo*…, s. 467.

[40] Zob. W. Borysiak [w:] *Kodeks*…, kom. do art. 1049 k.c., pkt 12.

[41] *Ibidem*.

[42] W. Żukowski, *Porządek dziedziczenia ustawowego po nowelizacji kodeksu cywilnego ustawami z dnia 2 kwietnia 2009 r. oraz z dnia 18 marca 2011 r.*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego" 2012, nr 1, s. 162.

dziedziczą jako zstępni (dzieci i wnuki) innego dziadka spadkodawcy[43]. Nie ma żadnych podstaw do przyjęcia, że zrzeczenie się przez dziadka dziedziczenia po wnuku powodowałoby, iż jego dzieci i wnuki nigdy nie mogłyby dziedziczyć po spadkodawcy w ramach IV grupy dziedziczenia ustawowego, mimo że są one przecież najczęściej zstępnymi (dziećmi, wnukami) drugiego dziadka, który nie zrzekł się dziedziczenia.

Zatem zrzeczenie się dziedziczenia przez babcię ojczystą wyłączy całkowicie od dziedziczenia po spadkodawcy zstępnych (dzieci i wnuki) tej babci, którzy nie są zarazem zstępnymi (dziećmi i wnukami) dziadka ojczystego spadkodawcy. Natomiast wspólni zstępni (wspólne dzieci i wnuki) zrzekającej się dziedziczenia babci ojczystej i dziadka ojczystego spadkodawcy zostaną wyłączeni od dziedziczenia tylko w zakresie udziału, który przypadłby babci spadkodawcy. Nie zostaną oni natomiast wyłączeni od dziedziczenia w zakresie udziału, który przypada im w miejsce dziadka ojczystego spadkodawcy. Wujek spadkodawcy, którego obejmują skutki zrzeczenia dokonanego przez jego rodzica (czyli dziadka spadkodawcy) na podstawie art. 1049 § 1 k.c., jest wyłączony od dziedziczenia tylko w zakresie szczepu swojego rodzica (tu: ojca), a więc już nie matki (czyli babki spadkodawcy). Abstrahując od przedmiotu niniejszego artykułu, należy stwierdzić, że gdyby wujek spadkodawcy sam zrzekł się dziedziczenia, będąc stroną umowy zrzeczenia zawartej ze spadkodawcą, zostałby wyłączony od spadkobrania niezależnie od tego, czy spadkobranie doszłoby do wujka w ramach szczepu ojca, czy szczepu matki. Będzie on traktowany tak, jakby nie dożył otwarcia spadku i tym samym zostanie wyłączony w ogóle ze spadkobrania.

Powyższe uwagi prowadzą skądinąd do pewnego paradoksu. Zstępni (dzieci i wnuki) zrzekającego się dziadka – będący zarazem zstępnymi (dziećmi i wnukami) powołanymi do dziedziczenia w miejsce innego dziadka, który nie chce lub nie może dziedziczyć

[43] Zob. też A. Sylwestrzak, *Sytuacja prawna dziadków w świetle norm prawa spadkowego*, „Gdańskie Studia Prawnicze" 2011, t. 26, s. 424; P. Księżak, *Prawo*…, s. 126; W. Borysiak [w:] *Kodeks*…, kom. do art. 934 k.c., pkt 10.

z innych przyczyn niż zrzeczenie się dziedziczenia – mogą, mimo objęcia skutkami zrzeczenia się dziedziczenia dokonanego przez ich wstępnego, zostać na tej drodze powołani do pewnej części spadku, która przypadałaby ich wstępnemu zrzekającemu się dziedziczenia[44].

Wreszcie gdyby wszyscy dziadkowie zrzekli się dziedziczenia, rozciągającego się na ich zstępnych, spadek z ustawy przypadłby spadkobiercom ustawowym z V grupy (pasierbom spadkodawcy, których oboje rodzice nie dożyli otwarcia spadku), bądź gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy, bądź Skarbowi Państwa (w ramach VI grupy dziedziczenia ustawowego). Niczego nie zmienia w tym zakresie fakt, że żyją dzieci i wnuki tych dziadków. Gdyby zrzeczenie się dziedziczenia nie obejmowało swoimi skutkami zstępnych zrzekającego się, to spadek przypadłby w częściach równych zstępnym każdego ze zrzekających się dziadków w zakresie należnych im udziałów w spadku.

Powyższe rozważania można zobrazować kilkoma przykładami dotyczącymi nabycia spadku w ramach IV grupy dziedziczenia ustawowego. Sytuacja ta zachodzi wówczas, gdy do dziedziczenia nie dochodzą: małżonka spadkodawcy, dzieci spadkodawcy i ich zstępni, rodzice spadkodawcy, rodzeństwo spadkodawcy i zstępni rodzeństwa albo gdy osoby te traktowane są tak, jakby nie dożyły otwarcia spadku (jeśli w przykładzie nie ma mowy o skutkach zrzeczenia się dziedziczenia, to obejmuje ono zstępnych zrzekającego się).

Przykład 1. *Żyją wszyscy dziadkowie spadkodawcy. Ze związku małżeńskiego dziadków macierzystych spadkodawcy pochodzi wujek spadkodawcy A, mający swoje dzieci. Z pierwszego małżeństwa dziadka macierzystego spadkodawcy pochodzi jego ciocia B, mająca swoje dzieci. Dziadek macierzysty zrzeka się dziedziczenia.*

Zrzeczenie się dziedziczenia dokonane przez dziadka macierzystego wyłączy od dziedziczenia ustawowego jego zstępnych, a więc wujka spadkodawcy A i jego dzieci oraz ciocię spadkodawcy B oraz jej

[44] Zob. W. Żukowski, *Porządek*…, s. 162–164.

dzieci. Wszyscy oni są objęci skutkami zrzeczenia jako dzieci i wnuki zrzekającego się. Nie ma znaczenia to, że wujek A jest też zstępnym babci macierzystej. Babcia macierzysta nie zrzekła się dziedziczenia i nabędzie spadek, wyprzedzając w porządku dziedziczenia z ustawy swoje dzieci i wnuki. W konsekwencji spadek odziedziczą: dziadek ojczysty, babcia ojczysta i babcia macierzysta po 1/3 części każde z nich.

Przykład 2. *Nie żyje tylko dziadek macierzysty spadkodawcy. Ze związku małżeńskiego dziadków macierzystych pochodzi wujek spadkodawcy A i ciocia spadkodawcy B. Z pierwszego małżeństwa dziadka macierzystego pochodzi wujek spadkodawcy C. Z pierwszego małżeństwa babci macierzystej pochodzi wujek D. Ze związku małżeńskiego dziadka ojczystego oraz babci ojczystej spadkodawcy pochodzi wujek spadkodawcy E. Z pierwszego małżeństwa dziadka ojczystego spadkodawcy pochodzi jego ciocia F. Zrzeczenia się dokonali babcia macierzysta i dziadek ojczysty spadkodawcy.*

Skutki zrzeczenia się dziedziczenia dokonanego przez babcię macierzystą rozciągną się na jej zstępnych, tj. na wujka A, ciocię B i wujka D (na wujka A i ciocię B tylko w zakresie udziału w spadku należnego babci macierzystej[45]). Z kolei skutki zrzeczenia dokonanego przez dziadka ojczystego rozciągną się na jego zstępnych, tj. na wujka E i ciocię F (na wujka E tylko w zakresie udziału należnego dziadkowi ojczystemu[46]). Gdyby dziadek macierzysty dożył otwarcia spadku, udziały w nim przypadłyby dziadkowi macierzystemu i babci ojczystej po 1/2 części. Pozostali dziadkowie zrzekli się dziedziczenia, ze skutkami dla swoich zstępnych. Dziadek macierzysty nie dożył jednak otwarcia spadku. W konsekwencji spadek odziedziczą: babcia ojczysta w 1/2 części oraz dzieci dziadka macierzystego, który nie dożył otwarcia spadku, w zakresie należnego mu udziału wynoszącego 1/2, tj. wujek A, ciocia B i wujek C po 1/6 części (1/2 części podzielona przez 3). Wujek D, wujek E i ciocia F nie odziedziczą

[45] Są oni też zstępnymi dziadka macierzystego, który nia zrzekł się dziedziczenia.
[46] Jest on też zstępnym babci ojczystej, która nie zrzekła się dziedziczenia.

spadku w ogóle (wujka D obejmą skutki zrzeczenia się dziedziczenia dokonanego przez babcię macierzystą; wujka E i ciocię F obejmą skutki zrzeczenia się dziedziczenia dokonanego przez dziadka ojczystego). Ponadto żyjąca babcia ojczysta, która może i chce dziedziczyć, wyłącza od dziedziczenia wujka E w zakresie swojego udziału w spadku.

Przykład 3. *Nie żyją dziadek macierzysty oraz babcia ojczysta spadkodawcy. Ze związku małżeńskiego dziadków macierzystych pochodzi wujek spadkodawcy A i ciocia spadkodawcy B. Z pierwszego małżeństwa dziadka macierzystego pochodzi wujek spadkodawcy C. Z pierwszego małżeństwa babci macierzystej pochodzi wujek D. Ze związku małżeńskiego dziadków ojczystych pochodzi wujek spadkodawcy E. Z pierwszego małżeństwa dziadka ojczystego spadkodawcy pochodzi jego ciocia F. Zrzeczenia się dokonały babcia macierzysta i dziadek ojczysty spadkodawcy.*

Skutki zrzeczenia się dziedziczenia dokonanego przez babcię macierzystą rozciągną się na jej zstępnych, tj. na wujka A, ciocię B i wujka D (na wujka A i ciocię B tylko w zakresie udziału w spadku należnego babci macierzystej[47]). Z kolei skutki zrzeczenia dokonanego przez dziadka ojczystego rozciągną się na jego zstępnych, tj. na wujka E i ciocię F (na wujka E tylko w zakresie udziału w spadku należnego dziadkowi ojczystemu[48]). Gdyby dziadek macierzysty i babcia ojczysta dożyli otwarcia spadku, udziały w nim przypadłyby im właśnie po 1/2 części. Pozostali dziadkowie zrzekli się dziedziczenia ze skutkami dla swoich zstępnych. W konsekwencji spadek odziedziczą: dzieci dziadka macierzystego, który nie dożył otwarcia spadku w zakresie należnego mu udziału w spadku wynoszącego 1/2, tj. wujek A, ciocia B, i wujek C po 1/6 części (1/2 : 3) oraz dziecko babci ojczystej spadkodawcy, która nie dożyła otwarcia spadku w zakresie należnego jej udziału w spadku wynoszącego 1/2, tj. wujek E w 1/2 części.

[47] Zob. uwaga zawarta w przyp. 45.
[48] Zob. uwaga zawarta w przyp. 46.

Wujek D i ciocia F nie będą dziedziczyć, gdyż są objęci skutkami zrzeczenia się dziedziczenia dokonanego odpowiednio przez babcię macierzystą i dziadka ojczystego; ponadto ciocia F nie jest dzieckiem babci ojczystej, która nie dożyła otwarcia spadku.

Przykład 4. *Ze związku małżeńskiego dziadków macierzystych pochodzi wujek spadkodawcy A i ciocia spadkodawcy B. Z pierwszego małżeństwa dziadka macierzystego pochodzi wujek spadkodawcy C. Z pierwszego małżeństwa babci macierzystej pochodzi wujek D. Ze związku małżeńskiego dziadków ojczystych pochodzi wujek spadkodawcy E. Z pierwszego małżeństwa dziadka ojczystego spadkodawcy pochodzi jego ciocia F. Zrzeczenia się dziedziczenia dokonała babcia macierzysta, z kolei dziadkowie ojczyści nie dożyli otwarcia spadku*.

Skutki zrzeczenia się dziedziczenia dokonanego przez babcię macierzystą rozciągną się na jej zstępnych, tj. na wujka A, ciocię B i wujka D (na wujka A i ciocię B tylko w zakresie udziału w spadku należnego babci macierzystej[49]). Gdyby dziadkowie ojczyści dożyli otwarcia spadku, przypadłby on tymże dziadkom ojczystym i dziadkowi macierzystemu po 1/3 części na rzecz każdego z nich. Ze względu jednak na to, że dziadkowie ojczyści nie dożyli otwarcia spadku, będzie on dziedziczony z ustawy w sposób następujący. Dziadkowi macierzystemu przypadnie udział w spadku w wysokości 1/3 części (może i chce dziedziczyć). Ciocia F nabędzie udział w spadku w wysokości 1/6 części (połowę z udziału należnego dziadkowi ojczystemu w wysokości 1/3). Z kolei wujek E nabędzie udział w spadku w wysokości 1/2 części – 1/6 przypadnie mu w ramach udziału należnego dziadkowi ojczystemu (połowa z udziału należnego dziadkowi ojczystemu w wysokości 1/3). Ponadto nabędzie on cały udział należny babci ojczystej, wynoszący 1/3 części (jest jej jedynym dzieckiem). Wujek A, ciocia B i wujek C w ogóle nie będą dziedziczyć w części dotyczącej udziału w spadku należnego dziadkowi macierzystemu,

[49] Zob. uwaga zawarta w przyp. 45.

gdyż wyłącza ich od dziedziczenia żyjący i chcący dziedziczyć dziadek macierzysty. Z kolei wujek A, ciocia B oraz wujek D nie mogą dziedziczyć w części dotyczącej udziału w spadku należnego babci macierzystej, gdyż rozciągają się na nich skutki zrzeczenia dokonanego przez babcię macierzystą.

Przykład 5. *Żyją wszyscy dziadkowie spadkodawcy. Ze związku małżeńskiego dziadków macierzystych pochodzi wujek spadkodawcy A i ciocia spadkodawcy B. Z pierwszego małżeństwa dziadka macierzystego pochodzi wujek spadkodawcy C. Z pierwszego małżeństwa babci macierzystej pochodzi wujek D. Ze związku małżeńskiego dziadków ojczystych pochodzi wujek spadkodawcy E. Z pierwszego małżeństwa dziadka ojczystego spadkodawcy pochodzi jego ciocia F. Zrzeczenia się dziedziczenia dokonali wszyscy dziadkowie spadkodawcy, przy czym zrzeczenie się dziedziczenia przez babcię macierzystą nie obejmowało jej zstępnych.*

Spadek przypadnie zstępnym babci macierzystej, tj. wujkowi A, cioci B i wujkowi D po 1/3 części (1 : 3). Bez znaczenia jest w tym kontekście fakt, że wujek A i ciocia B są jednocześnie zstępnymi dziadkami ojczystego, który zrzekł się dziedziczenia i zrzeczenie to rozciąga się na jego zstępnych. Zrzeczenie się dziedziczenia w części obejmującej udział w spadku należny dziadkowi macierzystemu nie odnosi skutków względem udziału w spadku należnego babci macierzystej. Wprawdzie w podanym przykładzie również babcia macierzysta zrzekła się dziedziczenia, ale skutki zrzeczenia nie rozciągają się na zstępnych tej zrzekającej się. Zrzekający się dziedziczenia traktowany jest tak, jakby nie dożył otwarcia spadku. Jeśli skutki zrzeczenia nie rozciągają się z mocy umowy zrzeczenia na zstępnych zrzekającego się, udział należny zrzekającemu się przypada w częściach równych jego zstępnym (w wypadku dziadków w rachubę wchodzą dzieci i wnuki).

Przykład 6. *Zrzeczenia się dziedziczenia dokonali wszyscy dziadkowie spadkodawcy, przy czym żaden nie dożył otwarcia spadku.*

Ze związku małżeńskiego dziadków macierzystych pochodzi wujek spadkodawcy A i ciocia spadkodawcy B. Z pierwszego małżeństwa dziadka macierzystego pochodzi wujek spadkodawcy C. Z pierwszego małżeństwa babci macierzystej pochodzi wujek D. Ze związku małżeńskiego dziadków ojczystych pochodzi wujek spadkodawcy E. Z pierwszego małżeństwa dziadka ojczystego spadkodawcy pochodzi jego ciocia F. Ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy to Rzeszów.

Spadek nabędzie gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy (miasto Rzeszów) w ramach VI grupy dziedziczenia ustawowego. Wszyscy dziadkowie zrzekli się dziedziczenia, które swoimi skutkami objęło ich zstępnych. Bez znaczenia jest fakt, że dziadkowie nie dożyli otwarcia spadku. Jeśli zrzeczenie obejmuje swoimi skutkami także zstępnych zrzekającego się, nie będą oni dziedziczyć po spadkodawcy, także jeśli zrzekający się dziedziczenia nie dożył otwarcia spadku. W piśmiennictwie zdecydowanie przeważa pogląd, że rozciągnięcie skutków zrzeczenia się dziedziczenia także na jego zstępnych znajduje zastosowanie również wtedy, gdy zrzekający się nie przeżyje spadkodawcy[50].

Przykład 7. *Żyją dziadek ojczysty i babcia ojczysta. Nie zostało prawnie ustalone, kto jest ojcem matki spadkodawcy. Babcia macierzysta nie dożyła otwarcia spadku. Żyją: wujek spadkodawcy A, będący dzieckiem babci ojczystej i dziadka ojczystego, wujek spadkodawcy B, będący wyłącznie dzieckiem dziadka ojczystego, ciocia spadkodawcy C, będąca wyłącznie córką babci ojczystej oraz wujek spadkodawcy D, będący dzieckiem babci macierzystej. Dziadek ojczysty spadkodawcy zrzekł się dziedziczenia.*

[50] Zob. np. J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks…*, s. 1989; P. Księżak, *Zachowek w polskim prawie spadkowym*, Warszawa 2012, s. 123; G. Wolak, *Umowa…*, s. 282. Odmiennie E. Niezbecka, *Zrzeczenie się dziedziczenia i odrzucenie spadku a zdolność do dziedziczenia osób fizycznych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska" 1992, Sectio G, nr 39, s. 282; J. Zawadzka, *Uwagi o czynnościach prawnych mortis causa* [w:] *Usus magister est optimus. Rozprawy prawnicze ofiarowane profesorowi Andrzejowi Kubasowi*, red. B. Jelonek-Jarco, R. Kos, J. Zawadzka, Warszawa 2016, s. 277–292.

Ponieważ nie zostało prawnie ustalone, kto jest ojcem matki spadkodawcy, udziały pozostałych dziadków w spadku (dziadka ojczystego, babci ojczystej i babci macierzystej), gdyby chcieli i mogli dziedziczyć, wynosiłyby po 1/3 części. Brak jest podstaw do przyjęcia, że udział „nieustalonego" dziadka przyrasta odpowiedniej babci (*per analogiam* do art. 932 § 2 zdanie drugie k.c., który przewiduje zwiększenie udziału matki spadkodawcy w razie nieustalonego ojcostwa). Taki „nieustalony" dziadek nie dochodzi do dziedziczenia wraz ze swoim szczepem, niezależnie od tego, czy w rzeczywistości żyje, czy nie.

Ze względu na to, że dziadek ojczysty zrzekł się dziedziczenia, spadek przypadłby babci ojczystej i babci macierzystej po 1/2 części. Babcia macierzysta nie dożyła jednak otwarcia spadku, dlatego spadek przypadnie babci ojczystej w 1/2 części (dożyła ona otwarcia spadku i chce dziedziczyć) oraz wujkowi D w 1/2 części (w miejsce babci macierzystej, która nie dożyła otwarcia spadku). Wujkowie A i B nie będą dziedziczyć w zakresie udziału w spadku należnego dziadkowi ojczystemu, gdyż są objęci skutkami zrzeczenia się dziedziczenia dokonanego przez niego. Z kolei ciocia C i wujek A są wyłączeni od dziedziczenia w zakresie udziału w spadku należnego babci ojczystej, ponieważ ta ostatnia żyje i chce dziedziczyć.

Podsumowanie

Jak wskazano powyżej, zrzeczenie się dziedziczenia dokonane przez niektórych bądź wszystkich dziadków spadkodawcy nie pozostaje bez wpływu na porządek ustawowego dziedziczenia po spadkodawcy. Dziedziczenie spadku przebiegać będzie odmiennie w zależności m.in. od tego, którzy z dziadków zdecydują się zrzec dziedziczenia oraz czy skutki zrzeczenia się dziedziczenia dokonanego przez dziadków rozciągają się na ich zstępnych, co jest istotne wobec obserwowanego w ostatnich dwudziestu–trzydziestu latach wzrostu znaczenia umowy o zrzeczenie się dziedziczenia. Umowa ta stanowi bowiem

pożyteczny instrument prawa spadkowego[51]. Z tego względu zasadne byłoby przeprowadzenie szczegółowej analizy skutków zrzeczenia się dziedziczenia przez dziadków spadkodawcy.

Zarys treści

O zrzeczeniu się dziedziczenia przez dziadków spadkodawcy

W artykule omówiono ogólnie zrzeczenie się dziedziczenia przez dziadków spadkodawcy. W praktyce zarówno przypadki takiego zrzeczenia, jak i w ogóle dziedziczenia przez dziadków spadkodawcy bądź ich zstępnych (dzieci, wnuki) należą raczej do rzadkości. Nie umniejsza to jednak wagi podjęcia pogłębionej analizy tego zagadnienia, a zwłaszcza skutków takiego zrzeczenia.

Słowa kluczowe – spadkodawca, dziadkowie spadkodawcy, umowa zrzeczenia się dziedziczenia, zrzeczenie się dziedziczenia przez dziadków spadkodawcy obejmujące zstępnych zrzekającego się

Abstract

On the waiver of inheritance by the grandparents of the deceased

This article discusses the general issue of a waiver of inheritance by the grandparents of the deceased. In practice, such waivers, and indeed inheritance by the deceased's grandparents or their descendants (children,

[51] Zob. np. G. Wolak, *Umowa*…, s. 241–245.

grandchildren), seem to be rare. However, this issue should still be analysed, particularly the consequences of such a waiver.

Keywords – deceased, deceased's grandparents, agreement on a waiver of inheritance, waiver of inheritance by the deceased's grandparents covering the descendants of the waiving person

Grzegorz Wolak – doktor habilitowany, profesor WSPiA Rzeszowskiej Szkoły Wyższej z siedzibą w Rzeszowie, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Postępowania Cywilnego, sędzia Sądu Okręgowego w Tarnobrzegu; ORCID: 0000-0003-3636-8440

Grzegorz Wolak – Associate Professor of Juridical Sciences, Professor at the Rzeszów School of Law and Administration, judge at the Regional Court in Tarnobrzeg; ORCID 0000-0003-3636-8440

Klaudia Najdowska

Warszawski notariat na przełomie 2025 i 2026 roku

Notariat z WOŚP

Notariusze z całej Polski po raz kolejny zagrali wspólnie z Wielką Orkiestrą Świątecznej Pomocy. Finał odbył się 25 stycznia 2026 r. pod hasłem „Zdrowe brzuszki naszych dzieci!". Środki zebrane podczas tej edycji zostaną przeznaczone na zakup nowoczesnego sprzętu do diagnostyki i leczenia chorób przewodu pokarmowego u najmłodszych pacjentów. Przedstawiciele notariatu walczyli w zawodach narciarskich zorganizowanych przez Izbę Notarialną w Krakowie „Rejencki Ślizg", podczas których zorganizowano zbiórkę pieniędzy na rzecz WOŚP. Notariusze uczestniczyli również w biegach charytatywnych organizowanych w ramach finału WOŚP w Poznaniu, Lublinie, Grudziądzu. W Warszawie na starcie (i na mecie) 20. biegu „Policz się z cukrzycą" po raz kolejny spotkała się duża grupa notariuszy, a osoby, które nie mogły przybyć do stolicy, miały możliwość uczestniczyć w biegu wirtualnie. Środowisko notarialne aktywnie działało także w sztabach WOŚP we Wrocławiu i w Poznaniu, a ponadto włączyło się w aukcje charytatywne, przekazując na nie ciekawe przedmioty i aktywnie włączając się w ich licytowanie. Do zdobycia był scenariusz „Wesela" Wojciecha Smarzowskiego, pakiet

gadżetów Izby Notarialnej w Warszawie oraz rękodzieło stworzone ręką notariuszy. ■

Notariat Ukrainy

Krajowa Rada Notarialna przesłała notariuszom naszej Izby za pośrednictwem Prezesa Izby Notarialnej w Warszawie publikację zatytułowaną *Notariat Ukrainy w warunkach inwazji rosyjskiej. Praktyczne wskazówki dla notariuszy europejskich*, sporządzoną w języku angielskim i ukraińskim. Zawiera ona informacje na temat zasad dokonywania czynności notarialnych w Ukrainie, w tym ogólne regulacje dotyczące funkcjonowania notariatu ukraińskiego oraz szczegółowe omówienie zagadnień takich jak pełnomocnictwa, czynności z zakresu prawa spadkowego, rodzinnego, związane z nieruchomościami czy ukraińskie rejestry elektroniczne. Tłumaczenie na język polski zostanie wkrótce udostępnione notariuszom. Jednocześnie poinformowano, że w systemie Rejestry Notarialne zamieszczono w polskiej wersji językowej prezentacje wygłoszone przez ukraińskich notariuszy podczas webinarium polsko-ukraińskiego na temat czynności dokonywanych przez naszych ukraińskich kolegów. ■

Szkolenia i konferencje

28 listopada 2025 r. odbyła się w Auli Starej Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego na Kampusie Głównym Uniwersytetu Warszawskiego w Warszawie ogólnopolska konferencja naukowa „Obrót nieruchomościami a postępowanie egzekucyjne", współorganizowana przez Izbę Notarialną w Warszawie. Nagranie z konferencji można znaleźć pod linkiem https://www.youtube.com/live/k9jQBicrt8w.

9 grudnia 2025 r. odbyła się w Brukseli konferencja zorganizowana przez Radę Notariatów Unii Europejskiej (CNUE) z okazji dziesiątej rocznicy przyjęcia Europejskiego Rozporządzenia Spadkowego (EPS). Wydarzenie poświęcone było funkcjonowaniu europejskiego poświadczenia spadkowego w państwach członkowskich. Wiktor Karpowicz, notariusz w Warszawie, zaprezentował perspektywę

polskiego notariatu, w tym doświadczenia oraz problemy związane ze stosowaniem rozporządzenia i wyzwaniami na przyszłość.

Not. Wiktor Karpowicz podczas wystąpienia na konferencji CNUE z okazji dziesiątej rocznicy przyjęcia rozporządzenia spadkowego nr 650/2012, Bruksela, 9 grudnia 2025 r. (fot. K-pture)

19 lutego 2026 r. w formule hybrydowej odbyło się szkolenie na temat obowiązków notariusza wynikających z przepisów ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, poprowadzone przez not. Krzysztofa Buka, który zwrócił szczególna uwagę na procedurę wewnętrzną instytucji obowiązanej, oceny ryzyka prania pieniędzy i finansowania terroryzmu oraz przedstawił aktualne orzecznictwo na temat tych zagadnień. ■

Krajowy Rejestr Zadłużonych

Departament Zawodów Prawniczych Ministerstwa Sprawiedliwości przesłał za pośrednictwem Krajowej Rady Notarialnej pismo dotyczące niesprawdzania przez notariuszy treści ujawnionych ▸

w Krajowym Rejestrze Zadłużonych. Weryfikacja informacji zawartych w KRZ może zapobiec zawarciu przez upadłego, który jest pozbawiony prawa do zarządu swoim majątkiem, nieważnej czynności prawnej, a w konsekwencji – zabezpieczyć interesy stron umowy oraz osób trzecich. Systematyczne korzystanie z danych ujawnionych w rejestrze poprawi praktykę notarialną i zwiększy bezpieczeństwo obrotu. ■

Dostępu do wymiaru sprawiedliwości dla osób z niepełnosprawnościami

Notariusze naszej izby otrzymali drogą elektroniczną materiały dydaktyczne opracowane na potrzeby projektu „Zapewnienie dostępu do wymiaru sprawiedliwości dla osób z niepełnosprawnościami", realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza i Edukacja Rozwój 2014–2020. Skrypt szkoleniowy i prezentacja zostały przygotowane z uwzględnieniem specyfiki pracy notariusza i mają służyć nabyciu niezbędnych kompetencji z zakresu znajomości potrzeb i komunikacji z osobami niepełnosprawnymi. ■

Zespół wizytacyjny

9 stycznia 2026 r. podczas spotkania zespołu wizytacyjnego odbyło się pożegnanie zasłużonych dla zawodu notariuszy: Czesławy Kołcun, Zofii Krysik i Piotra Maciejki. Czesława Kołcun była wieloletnim członkiem Rady Izby Notarialnej w Warszawie, w tym jej prezesem w latach 2006–2012, a także członkiem zespołu wizytacyjnego w latach 2014–2026. Zofia Krysik i Piotr Maciejko pełnili funkcję wizytatorów przez kilkanaście lat, dzieląc się cenną wiedzą i doświadczeniem.

W imieniu środowiska podziękowania oraz słowa uznania przekazał Prezes Izby Notarialnej w Warszawie oraz koleżanki i koledzy z zespołu. Odchodzącym notariuszom wręczono kwiaty i upominki. Uroczystość przebiegała w serdecznej atmosferze, pełnej wspomnień i refleksji nad wspólnie spędzonymi latami pracy. Po części oficjalnej jubilaci zostali zaproszeni na uroczysty obiad zwieńczony tortem.

Spotkanie z okazji zakończenia kadencji zespołu wizytacyjnego. Od lewej stoją: przewodnicząca zespołu wizytacyjnego not. Beata Turkot, Prezes Rady Izby Notarialnej not. Tomasz Karłowski i not. Jolanta Gardocka, siedziba Rady Izby Notarialnej w Warszawie, 9 stycznia 2026 r. (ze zbiorów Izby Notarialnej w Warszawie)

Od lewej: emerytowana notariusz Czesława Kołcun (z kwiatami), not. Edyta Czartoryska-Ganczewska, not. Jolanta Wrzochalska-Zaręba, not. Zbigniew Klejment, siedziba Rady Izby Notarialnej w Warszawie, 9 stycznia 2026 r. (ze zbiorów Izby Notarialnej w Warszawie)

Emerytowana notariusz Zofia Krysik z przewodnicząca zespołu wizytacyjnego not. Beatą Turkot, siedziba Rady Izby Notarialnej w Warszawie, 9 stycznia 2026 r. (ze zbiorów Izby Notarialnej w Warszawie)

Notariusz Piotr Maciejko, siedziba Rady Izby Notarialnej w Warszawie, 9 stycznia 2026 r. (ze zbiorów Izby Notarialnej w Warszawie)

Wspomnienie

Leszek Guzik

6 stycznia 2026 r. zmarł emerytowany notariusz Leszek Guzik. Uroczystość pogrzebowa, po której nastąpiło odprowadzenie zmarłego na Cmentarz Ewangelicko-Augsburski w Warszawie, odbyła się 16 stycznia 2026 r. Pan notariusz był domatorem i miłośnikiem dobrej kuchni – sam chętnie eksperymentował przy gotowaniu. Szczególne miejsce w jego życiu zajmowała muzyka: klasyczna, rockowa, jazz, blues. Cenił także kino, zwłaszcza westerny i filmy francuskie, oraz literaturę – piękną, historyczną i science fiction. Interesował się również geografią i lotnictwem. Miał szerokie zainteresowania sportowe: przez pewien czas z pasją grał w brydża, a w pewnym momencie zafascynował się jazdą konną. Lubił podróżować, zarówno za granicę do Hiszpanii czy Grecji, jak i nad polskie morze czy na Mazury, szczególnie Mazury Garbate, gdzie pływał kajakiem, łodzią wiosłową, jeździł na rowerze i wypoczywał. Urlopy spędzał aktywnie na zwiedzaniu i próbowaniu lokalnej kuchni. Na emeryturze oddał się pasji ogrodniczej oraz uprawie ekologicznych warzyw i owoców. Przyjaciele wspominają go jako znakomitego kompana wielu biesiad. Będzie nam go brakowało.

Klaudia Najdowska – notariusz w Warszawie.

Wybrane orzeczenia Sądu Najwyższego (22 stycznia – 30 października 2025 roku)

DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

II CSKP 1980/22 – wyrok z 22 stycznia 2025 r.

1. W związku z działalnością gospodarczą w rozumieniu art. 118 k.c. pozostaje niesamodzielna transakcja sprzedaży opcji CALL stanowiąca część zerokosztowej struktury opcyjnej, w ramach której służyła finansowaniu nabycia przez przedsiębiorcę opcji PUT, która miała zabezpieczać go przed ryzykiem walutowym występującym w ramach jego działalności gospodarczej.
2. W sytuacji, w której zastosowanie silniejszego instrumentu ochrony strony słabszej (bezwzględna nieważność umowy naruszającej jej interes jako sprzecznej z zasadami współżycia społecznego – art. 58 § 2 k.c.) ze względu na dalej idące naruszenie jej interesów (wadliwość oświadczenia woli powiązana z rażąco niekorzystną treścią umowy) stawiać będzie stronę chronioną w gorszej sytuacji niż zastosowanie instrumentu słabszego (możliwości uchylenia się od skutków wadliwego oświadczenia woli – art. 88 k.c.), przewidzianego dla mniej drastycznych przypadków, potrzeba skorygowania niepożądanych skutków nieważności bezwzględnej uzasadnia rozważenie czy w okolicznościach sprawy do zarzutu przedawnienia znajdować może zastosowanie art. 5 k.c.

EGZEKUCJA OBOWIĄZKU ZŁOŻENIA OŚWIADCZENIA WOLI

II CSKP 338/25 – postanowienie z 18 września 2025 r.
Jedynie w sytuacji, gdy orzeczenie wydane na podstawie art. 64 k.c. uzależni złożenie przez dłużnika oświadczenia woli od uprzedniego lub równoczesnego spełnienia przez wierzyciela świadczenia wzajemnego, ma zastosowanie art. 1047 § 2 k.p.c.

PRZEDAWNIENIE

III CZP 7/25 – uchwała z 23 września 2025 r.
Koniec trzyletniego terminu przedawnienia roszczeń wekslowych przeciwko wystawcy weksla własnego przypada na ostatni dzień roku kalendarzowego (art. 118 zdanie drugie k.c.).

III CZP 21/25 – uchwała z 23 października 2025 r.
Do określenia końca terminów przedawnienia roszczeń wymienionych w art. 125 § 1 k.c. ma zastosowanie art. 118 zdanie drugie k.c.

II CSKP 1315/24 – wyrok z 20 sierpnia 2025 r.
1. Jeżeli podstawowy termin przedawnienia z art. 118 k.c. już biegnie albo jeszcze nie rozpoczął biegu, roszczenia, o których mowa w art. 229 § 1 zdanie pierwsze k.c., przedawniają się z upływem roku od dnia zwrotu rzeczy, niezależnie od tego, kiedy upływałby termin przedawnienia liczony na podstawie przepisu ogólnego.
2. Możliwe jest dochodzenie odrębnie poszczególnych kwot składających się na wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z rzeczy (art. 224 § 2 w zw. z art. 225 k.c.) z odsetkami ustawowymi za opóźnienie (art. 481 § 1 k.c.) od tych kwot.

PRZEPISY WPROWADZAJĄCE KODEKS CYWILNY

II CSKP 107/25 – postanowienie z 8 sierpnia 2025 r.

Po wejściu w życie Kodeksu cywilnego artykuł LIV Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny należy interpretować przy uwzględnieniu treści art. XX i XXI Dekretu z dnia 8 października 1946 r. Przepisy wprowadzające prawo spadkowe (Dz.U. Nr 60, poz. 329 […]) i skutków prawnych wywołanych ich obowiązywaniem.

UMOWA DEWELOPERSKA

III CZP 22/25 – uchwała z 30 października 2025 r.

1. W razie wątpliwości postanowienie umowy deweloperskiej, zastrzegające na rzecz konsumenta karę umowną za każdy dzień zwłoki w zawarciu umowy przeniesienia prawa odrębnej własności lokalu mieszkalnego, które nie przewiduje uprawnienia konsumenta do żądania odszkodowania przenoszącego wysokość zastrzeżonej kary umownej (art. 484 § 1 zdanie drugie k.c.), uważa się za niedozwolone postanowienie umowne.
2. Postanowienie, o którym mowa w punkcie 1, jest niedozwolone w szczególności wtedy, gdy kara umowna została zastrzeżona w rażąco niskiej wysokości.

UMOWA KREDYTU

II CSKP 1250/24 – wyrok z 23 kwietnia 2025 r.

Jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, sąd meriti może w wyjątkowych przypadkach, po rozważeniu interesów stron, nie uwzględnić upływu terminu

przedawnienia roszczenia przysługującego bankowi przeciwko konsumentowi, jeżeli wymagają tego względy słuszności (art. 117^1 § 1 k.c.), rozważając poza przesłankami wymienionymi w art. 117^1 § 2 k.c. m.in. okoliczności procesu kształtowania się linii orzeczniczej Sądu Najwyższego i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w zakresie podstawy i skutków niezwiązania stron umową kredytu ze względu na abuzywność jej postanowień.

USŁUGI PŁATNICZE

II CSKP 966/23 – wyrok z 9 kwietnia 2025 r.
Zgodnie z art. 143 ust. 2 u.u.p. banki nie odpowiadają za skutki wskazania w zleceniu płatniczym nieprawidłowego numeru rachunku bankowego odbiorcy, a ich obowiązki ograniczają się do udzielenia płatnikowi pomocy w odzyskaniu sumy wpłaconej na nieprawidłowy rachunek.

WYWŁASZCZENIE

II CSKP 849/23 – wyrok z 13 czerwca 2025 r.
Po upływie terminów, o których mowa w art. 137 ustawy o gospodarce nieruchomościami, wywłaszczający musi zapewnić poprzedniemu właścicielowi nieruchomości możliwość odzyskania jej własności zanim zadysponuje nią w jakikolwiek sposób.

ZASIEDZENIE

II CSKP 451/25 – postanowienie z 8 sierpnia 2025 r.
Termin zasiedzenia nieruchomości, której pełnoletni właściciel jest całkowicie ubezwłasnowolniony lub co do którego istnieją podstawy

do całkowitego ubezwłasnowolnienia, biegnie na zasadach ogólnych. Do zasiedzenia nie może jednak dojść wcześniej niż z upływem dwóch lat od ustanowienia przedstawiciela ustawowego albo od ustania przyczyny jego ustanowienia (art. 122 § 1 i 3 w związku z art. 175 k.c.).

Anna Mazgajska – wybór i opracowanie.

Zmiany w prawie (12 września 2025 – 13 stycznia 2026 roku)

APLIKACJA NOTARIALNA

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 listopada 2025 r. w sprawie wysokości opłaty rocznej za aplikację notarialną (Dz.U. poz. 1596)

Zgodnie z rozporządzeniem opłata roczna za aplikację notarialną wynosi 6500 zł.

Weszło w życie 1 stycznia 2026 r.

Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 stycznia 2026 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie wysokości opłaty egzaminacyjnej za udział w egzaminie notarialnym (Dz.U. poz. 63)

KODEKS CYWILNY

Ustawa z dnia 9 października 2025 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny (Dz.U. poz. 1508)

Celem powyższej nowelizacji jest umożliwienie stronom umowy o roboty budowlane uelastycznienia terminu na złożenie sprzeciwu wobec podwykonawcy, przy jednoczesnym zachowaniu funkcji ochronnej przepisów dotyczących solidarnej odpowiedzialności inwestora.

W aktualnym stanie prawnym termin ten wynosi 30 dni i ma charakter bezwzględnie obowiązujący, co w wielu wypadkach – w szczególności przy inwestycjach mniejszych rozmiarów – prowadzi do nieuzasadnionego przedłużenia procesu inwestycyjnego oraz nadmiernej niepewności prawnej.

Projekt zmierza do przyznania stronom prawa do ustalenia w umowie krótszego terminu na złożenie sprzeciwu. Powinien on zostać wyraźnie określony w umowie. Projektowana zmiana jest zgodna z zasadą proporcjonalności oraz zasadą swobody umów (art. 353^1 k.c.).

Weszła w życie 5 grudnia 2025 r.

KSIĘGI WIECZYSTE I HIPOTEKA

Ustawa z dnia 9 stycznia 2026 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. poz. 119)

Nowelizacja wprowadza w Ustawie z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece możliwość wydawania dokumentów elektronicznych przez Centralną Informację Ksiąg Wieczystych. W nowelizacji ujęto również zmiany w Ustawie z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym w zakresie możliwości uzyskania informacji z newslettera KRS za pośrednictwem aplikacji mObywatel.

Wejdzie w życie 31 marca 2026 r. z wyjątkami.

OCHRONA PRAW NABYWCY LOKALU MIESZKALNEGO LUB DOMU JEDNORODZINNEGO

Ustawa z dnia 4 grudnia 2025 r. o zmianie ustawy o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego oraz Deweloperskim Funduszu Gwarancyjnym

W zmienianej ustawie został dodany art. 5a w następującym brzmieniu: „W umowach, o których mowa w art. 2–4, i w umowie rezerwacyjnej, o której mowa w art. 29 ust. 2, cenę lokalu lub domu

jednorodzinnego określa się jako iloczyn m^2 ich powierzchni użytkowej oraz ceny za 1 m^2 powierzchni użytkowej. Powierzchnię użytkową ustala się zgodnie z zasadami zawartymi w Polskiej Normie dotyczącej określania i obliczania wskaźników powierzchniowych i kubaturowych w budownictwie, obowiązującej w dniu złożenia wniosku o pozwolenie na budowę lub dokonania zgłoszenia budowy, o którym mowa w art. 29 ust. 1 pkt 1 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane, dotyczącego lokalu lub domu jednorodzinnego, którego powierzchnia jest ustalana". Przepis ma zastosowanie do umów zawieranych po wejściu w życie art. 5a.

Weszła w życie 13 lutego 2026 r.

ORDYNACJA PODATKOWA

Ustawa z dnia 12 września 2025 r. o zmianie ustawy Ordynacja podatkowa (Dz.U. poz. 1414)

W powyższej ustawie dodano regulację, która zapewni nienaliczanie odsetek za zwłokę, jeżeli kontrola podatkowa albo kontrola celno-skarbowa będą trwały dłużej niż 6 miesięcy – od dnia następnego po tym okresie aż do jej zakończenia (art. 54 § 1 pkt 7c Ordynacji podatkowej).

Zmiana ta ma na celu zmobilizowanie organów do zakończenia kontroli podatkowej i kontroli celno-skarbowej w terminie nie dłuższym niż 6 miesięcy od dnia jej wszczęcia. Wprowadza to z jednej strony mechanizm sprzyjający sprawnemu prowadzeniu postępowania przez organ, a z drugiej strony chroni podatnika przed finansowymi konsekwencjami przewlekłości kontroli. Podatnik nie będzie bowiem zobowiązany do zapłaty odsetek za zwłokę za okres trwania kontroli przekraczający 6 miesięcy. Istotne znaczenie ma zatem terminowość przeprowadzania kontroli. Okres 6 miesięcy powinien zagwarantować jednocześnie organom czas niezbędny do przeprowadzenie wnikliwej kontroli. Podkreślenia wymaga, że każdorazowo przy przedłużaniu kontroli organy są zobligowane do wyjaśnienia przyczyn jej przedłużania.

Jednocześnie przewidziano, że do okresu 6 miesięcy na przeprowadzenie kontroli, o którym mowa w projektowanym art. 54 § 1 pkt 7c, nie będzie wliczany okres zawieszenia kontroli (dodawany § 2a w art. 54 Ordynacji podatkowej), z wyjątkiem przypadków, o których mowa w art. 119gb § 2 i art. 284a § 5.

Weszła w życie 4 listopada 2025 r.

Ustawa z dnia 12 września 2025 r. o zmianie ustawy Ordynacja podatkowa (Dz.U poz. 1417)

Powyższą nowelizacją uzupełniono art. 122 Ordynacji podatkowej, który zobowiązuje organy podatkowe do podejmowania w toku postępowania podatkowego wszelkich niezbędnych działań w celu dokładnego wyjaśnienia stanu faktycznego oraz załatwienia sprawy w postępowaniu podatkowym (zasada prawdy obiektywnej). Do treści tego przepisu dodano zasadę, że w postępowaniu podatkowym wszczętym z urzędu niedające się usunąć wątpliwości co do stanu faktycznego rozstrzyga się na korzyść strony (art. 122 § 2 Ordynacji podatkowej).

Zasada ta nie znajdzie zastosowania w wypadkach, gdy:

– w postępowaniu uczestniczą strony o spornych interesach lub wynik postępowania ma bezpośredni wpływ na interesy innych osób;
– przepisy prawa wymagają od strony wykazania określonych faktów;
– sprzeciwia się temu ważny interes publiczny, w tym istotny interes państwa.

Zmiana polega na poszerzeniu stosowania istniejącej w prawie podatkowym zasady *in dubio pro tributario* na pojawiające się wątpliwości co do stanu faktycznego. Zgodnie z art. 2a Ordynacji podatkowej niedające się usunąć wątpliwości co do treści przepisów prawa podatkowego rozstrzyga się na korzyść podatnika. Dodana regulacja umieszczona w zasadach ogólnych postępowania podatkowego będzie stanowiła dodatkową gwarancję chroniącą interes podatnika i innych stron.

Weszła w życie 4 listopada 2025 r.

PODATEK OD SPADKÓW I DAROWIZN

Ustawa z dnia 21 listopada 2025 r. o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. poz. 1854)

Zmiany w ustawie o podatku od spadków i darowizn mają na celu poprawę sytuacji podatników podatku od spadków i darowizn przez:

– wprowadzenie możliwości przywrócenia terminu do zgłoszenia nabycia własności rzeczy lub praw majątkowych, o którym mowa w art. 4a ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy o podatku od spadków i darowizn, oraz terminu do zgłoszenia nabycia w drodze dziedziczenia lub zapisu windykacyjnego własności przedsiębiorstwa (lub jego części), o którym mowa w art. 4b ust. 1 pkt 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn (dodanie art. 4c w ustawie o podatku od spadków i darowizn);
– wprowadzenie pewności prawnej co do momentu powstania obowiązku podatkowego przy nabyciu własności rzeczy lub praw majątkowych w drodze dziedziczenia i skorelowanego z nim obowiązku złożenia zgłoszenia o nabyciu własności rzeczy lub praw majątkowych albo zeznania podatkowego (zmiany w art. 6 i w art. 17a ustawy o podatku od spadków i darowizn).

Weszła w życie 7 stycznia 2026 r.

PRAWO O NOTARIACIE

Ustawa z dnia 21 listopada 2025 r. o zmianie ustawy Prawo o notariacie oraz ustawy o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. poz. 1793)

Nowelizacja ustawy Prawo o notariacie i Ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece umożliwi składanie przez spadkobierców lub zapisobierców windykacyjnych za pośrednictwem notariuszy, przy użyciu systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe, wniosków o wpis do księgi wieczystej w celu ujawnienia przejścia uprawnienia z tytułu spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, prawa własności lub użytkowania wieczystego nieruchomości wskutek dziedziczenia, stwierdzonego aktem

poświadczenia dziedziczenia. Pośrednictwo notariusza, który aktualnie jest obowiązany do składania wniosku o wpis wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (art. 626^4 § 1 k.p.c. w zw. z art. 91 § 4 i nast. Prawa o notariacie), jest dla obywatela bardzo wygodne, gdyż notariusz pobiera należną od strony czynności opłatę sądową od wniosku o wpis i przekazuje ją do sądu oraz wypełnia za stronę wniosek o wpis i wstępnie weryfikuje dokumenty stanowiące podstawę wpisu w księdze wieczystej. Postulowane rozwiązanie przyspieszy i ułatwi procedurę ujawniania przedmiotowych zmian w księgach wieczystych.

W artykule 2 nowelizacji dokonano zmiany w art. 36 ust. 1 u.k.w.h., która znosi obowiązek notariusza zawiadomienia sądu wieczystoksięgowego o zmianie właściciela nieruchomości, jeżeli na żądanie spadkobiercy lub zapisobiercy windykacyjnego złożył wniosek o wpis w księdze wieczystej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego.

Weszła w życie 17 marca 2026 r.

Anna Mazgajska – wybór i opracowanie.

Wykaz skrótów

Źródła prawa

k.c. – Kodeks cywilny
k.p.c. – Kodeks postępowania cywilnego
pr. not. – Prawo o notariacie
u.k.w.h. – ustawa o księgach wieczystych i hipotece
u.u.p. – ustawa o usługach płatniczych

Czasopisma

OSNC – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna"
OSNCP – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Pracy"
OSNC-ZD – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna – zbiór dodatkowy"
OTK ZU – „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Zbiór Urzędowy"

Pozostałe skróty i skrótowce

ChRL – Chińska Republika Ludowa
CNUE – Conseil des Notariats de l'Union Européenne (Rada Notariatów Unii Europejskiej)
Dz.U. – Dziennik Ustaw
EPS – Europejskie Rozporządzenie Spadkowe
KRS – Krajowy Rejestr Sądowy
KRZ – Krajowy Rejestr Zadłużonych
MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych

PESEL	–	Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności
RP	–	Rzeczpospolita Polska
SN	–	Sąd Najwyższy
USA	–	United States of America (Stany Zjednoczone Ameryki)
WOŚP	–	Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy
WSPiA	–	Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Rzeszowie

PRZEGLĄD NOTARJALNY

CENTRALNY ORGAN NOTARJATU POLSKIEGO

WYDAWANY PRZEZ IZBĘ NOTARJALNĄ OKRĘGU SĄDU APELACYJNEGO W WARSZAWIE
PRZY WSPÓŁUDZIALE WSZYSTKICH IZB NOTARJALNYCH W PAŃSTWIE

DWUTYGODNIK POŚWIĘCONY SPRAWOM ZAWODOWYM I ZAGADNIENIOM
PRAWNYM Z DZIEDZINY TEORJI I PRAKTYKI NOTARJATU

Nr. 5. WARSZAWA, MARZEC – 1, 1934 r. Rok XIII.